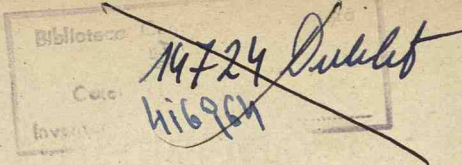

A. I. ODOBESCU.

1785.

1877.

Biblioteca Centrală Universitară
BU
Cota 58043
Inventar 416964

Din stabilimentul pentru artele grafice:
SOCECŪ, SANDER & TECLU

39. Strada Academiei 39.

MOTII

Răscóla Românilor Ardeleni

sub căpetenia lor

H O R I A,

în iérna 1784 — 1785.

Episodă din istoria Transilvaniei.

Conferință ținută la Atheneul din Bucuresci

în 11/23 februarie 1878.

Domnilor,

Vedându-vă acum, dinainté mea, așa de numeroși și așa de binevoitori, vă rog, mai nainte de toate, să credeți că nu mă amăgesc însumi cu deserte și pretențioase măguliri.

Sciū bine că nu, spre a asculta nevoioasa și nedibacea mea rostire, v'ați dat osteneala a vă aduna și a vă închide astă-seră, așa de mulți, în sala cam întunecată și cam monotonă a Atheneului nostru.

Nu merit eu atâta sacrificiu; nu merit eu așa onoare. De aceea, chiar de la început, o voiu da cui ea se cuvine.

Ați venit aci, cum vine tot d'a-una românul, — cu voioasă sevă îngrijată grabire, — când se aștepta a vedea răsărind din umbrele trecutului, luciul vre unui mare fapt național; ați venit cum vine, când el dă cu gândul că are să audă

și să reculégă în mintea sa, răsunetul, chiar și slăbit, al vre unui puternic suspin al inimelor românești.

M'amă încumătată dar și eu, în momentul acesta, cândă atâtă mândre amintiri, atâtă dulci speranțe și atâtă amarnice îngrijiri s'au redeșteptat în sufletele noastre, m'amă încumătată, ăică, a rechiăma la luarea aminte a publicului românesc, un act din tragedia noastră națională, puțin cunoscută aci la noi și în genere rău aprețuită pănă acum.

Acest act, — răscola ȋobagilor Ardeleni sub căpetenia lor, Horia, — s'a petrecut, mai așu pută ăice, la granițele noastre, dincolo de județele Jiului. Elă abié peste șese ani de astăđi își va împlini primul său centennariu.

Și cu tóte acesté, cândă intrăm în cercetarea nelegiuitelor întocmiri sociale care l'au produs, a faptelor crunte prin care s'a semnalat, a sfârșitului îngrozitor la care a ajuns, ne-amă crede cu mai multe sutimi de ani depărtați de timpuri și de locuri așa de înrăutățite, așa de încruntate, așa de sângeróse.

Dar, ceia ce s'a petrecut cu Români din Ardelă la 1785, — acumă nouă-ăeci și patru de ani, — se adduce așa de multă cu ceia ce s'a întâmplat, totă acolo, cu șese ăeci și patru de ani mai în urmă, — adică, mai sub ochii noștri, la 1848, — încătă rămăne să nu întrebămă decă cumă va veninulă socială, care a provocat, în acea ne-

norocită țerră, suroră a noastră, așa periodice și desperate frenesii, s'a stêrpită acum cu totul, s'eu nu cum-va mâne poî-mâne, elu are să isbucnescă din nou, prin și mai crâncene și mai spăimântătoare convulsii?

Vrîndu ne vrîndu, cată să purtăm grijă de jarateculu, care bine scim că ascuns sub cenușă, nu se mistuiesce și care pîrtă în sînu'i tôte urgiile focului și pîrjolului, precum și tôte razele luminei, tôte binefacerile căldurei.

Numai lumină și înfrățitoare căldură! iată de siguru ceia ce noi, Români, dorim pentru înșine și pentru frații nostri de peste totu locul.

Dar, din nenorocire, nu sunt toți la o laltă, la acelașu cugetu cu noi, și adese sîrta osîndesce fîră voiă pe sîrmanulu popor romănu, la lungi, la grele, la nemeritate încercări.

Fiind el însuși de o fire blîndă, prietenosă, deșteptă, priimitoră și iubitoră de tôte bunurile culturei,—astu-felu încâtă vre-o câți-va anni numai de pace și de libertate îi sunt de ajuns, ca să și curățe țerrina de orî ce buruieni sîlbatice și să se pună d'a rîndul cu alte popore, care au lucratu seculi îndelungi la cultivarea lor,—fiind, dicu, așa bine înzestrați de natură, Români, bietu! se vedu mereu stînjiniți în desvoltarea lor firăscă, opriți pe locu în silă și nevoiți a totu plivi, a totu lepăda de pe brazdele lor, petrôiele sterpe ce le asvêrlă mereu vecini dușmani în ogórele lor.

Domniele-vóstre vedeți și cunósceți țerra noastră cea dintre carpați și Dunăre, în trecutulă ca și în presentele ei. De aceia nici că cugetă a atinge aci despre petrele ei din casă.

La Carpați să'mă ducă jalea;
cum ȝice vechiul nostru poetă;

Lor eă voău s'o hărăzescă!

În țerra munților, în mândrul Ardélă ală Românilor, voi să vă strămută cu mintea, și—d'așă puté, — să vă facă a simți pentru acea frumósă bucată din moșia strămoșescă a némului românescă, o iubire și ună doră, âncă măi vii și măi spornice decâtă acelé ce de siguré le purtați în inimele d-vóstre.

Dar, propuindu'mă asemenea scopă, cutezare-așă eă a vă descrie pământul Ardélului, cu alte cuvinte, de câtă cu acelé ce 'i a consacrată nemuritorul nostru istorică Nicolae Bălcescu?

Pénna lui a zugrăvită minunată, în câte va pagine, mărețul theatru pe care s'aă petrecută întemplările, ce voiescă astă-ȝi a vi le rememora. Decă, cu pericolul chiară de a vă presenta apoi pe actorii acesteă drame, în modă cu totul nedemnă de splendidul decoră ce mi l'a așternută pentru dênșii illustrul nostru Bălcescu, nu mă voău opri ânsă de a vă desfășura, măi nainte de tóte, minunatulă tabellă ală țerrii Ardélului, esșită din condeilul istoricului lui Michaău Vitézul: *)

*) Cartea IV: *Unitatea Națională*; § 1, 2 și 3.

«Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați, se întinde o
«tără, mândră și binecuvântată între toate țările, semănată de
«Domnul pre pământ. Ea sémână a fi un mărșău palat, cap
«d'operă de arhitectură, unde sunt adunate și aședate cu mên-
«driă toate frumusețile naturale ce împodobesc cele-lalte ținuturi
«ale Europei pe care ea cu plăcere ni le adduce a-minte.
«Un brău de munți ocolește, — precum zidul o cetate, — totă
«această țără, și dintr'însul, ici colé, se desfacă, întinându-se
«pênă în centrul ei, — ca nisce valori proptitoare, mai multe șiruri
«de deluri nalte și frumoșe, mărețe pedestaluri înverzite care
«vêrsă urnele lor de zăpadă, peste văi și peste lunci.

«Mai presus de acel brău muntos, se înalță două piramide
«mari de munți, cu crestele încununate de o vecinică diademă
«de ninsore, care, — ca două uriași, — stau la ambele capete ale
«țerei, cătându unul în fața altuia. Păduri stufoșe, în care ur-
«sul se preumblă în voia, ca un domn stăpânitor, umbresc
«culmea acelor munți.

«Și nu departe de aceste locuri, — care îți aduc a-minte na-
«tura țărilor de mēdă-nôpte, — dai, ca la porțile Romei, peste
«câmp arse și vărute, unde bivoul dormiteză a-lene. Ast-fel
«mēdă-nôpte și mēdă-și trăiesc într'acest ținut, alături una cu
«alta și armonisându împreună.

«Aci, stejari, brazi și fagi trufași înalță capetele lor spre
«cer; alături, te afunzi într'o mare de grâu și de porumb, —
«din care nu se mai vede calul și călărețul. Ori încotro te-ți uita,
«vezi colorii felurite, ca un întins curcubeu, și tabloul cel
«mai încântător farmecă vederea: stânci prăpăstioșe, munți uri-
«ași ale căror vâruri mângâie nuorii, păduri întunecoșe, lunci
«înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroșe, gârle a căror limpede
«apă curge printre câmpii înflorite, pârâle repezi, care mugind
«de pētra ce placă vederei și o înspăimântă totu de o-dată.

«Apoi în totu locul, dai de rîuri mari cu nume armonioșe,
«ale căror unde portă aurul. În pânțele acestor munți zac
«comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa:
«sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul, . . . și în

«sfârșitū metalul celū măi îmbilșugatū de câtū tóte, aurul, pe
«care îlū veđi strălucindū, pêne și în noroifulū drumurilor.

«Ast-felū este țerra Ardéluluī!

«Dar nu numaī artistul și naturalistul, ci âncō strategicul, po-
«liticul și archeologul aū de multe a se minunā într'acestū îm-
«podobitū ținutū.

«Celū d'ântēlu va privi și va cerceta cu mirare acéstă puternică
«și întinsă cetate naturalē, scăparea nēmurilor în epocele grele
«ale istoriei lumei. De orī-unde veī veni, ai să urci multū, spre
«a ajunge la dînsa, și nu poți pătrunde în ea, fōră de a fi strā-
«bătutū celū pučinū una din acele sēpte porți, întărite de natură,
«lesne de apăratū, fōrte anevoiā de coprinsū.

«Political va admira felurimea națiunilor și a religiilor, adunate
«din tóte colțurile lumei pe acestū pămēntū, unde Dumneđeii
«însuși pare a le fi chematū, întinđēndū dinaintē lor o mēsă
«așa de îmbilșugatā; elū va admira și minunatele instituțiunī
«democratice ce aū ocrotitū acesti munți, pe cāndū dispotismul
«le mătura din tótă Europa.

«In sfârșitū istoricul archeologū va cerceta cu interesū suveni-
«rile și rămășițele Dacilor, ale aceluī vitēzū și nenorocitū poporū,
«cea din urmă odraslā din aceluī nēmū minunatū alū Pelasgilor,
«care se arătā la lēgānul civilisețiuneī tutulor popórelor și formā
«vērștā eroică a omenirei. Elū va întēlni âncō, la totū pasul,
«urmele de uriași ale poporuluī romanū, domniī lumei, cōci
«Ardélul e cea măi frumósă parte a Daciei fericite, *Dacia felix*,
«draga țerrā a Cesarilor.

«Aci erau Apulum, Salinæ, Napoca, Patavium, Prætoria Au-
«gusta, Aquæ, Auraria, frumóse și însemnate colonī romane, din
«care patru cu dreptū italicū și cea măi vestitā decātū tóte, Sar-
«mizegethuza Regia, capitala luī Decebalū, numitā apoi Ulpia
«Traiana, de ale cării ruine plină e și astăđi valea Hațeguluī.

«Rămășițele templelor, basilicelor, apeductelor, băilor daū și
«astăđi puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsese
«Dacia sub Romanī.»

Dar peste Romanî veniră, la anul 249, barbarii Goîi.

»D'aci înainte cumplete nevoi, în vreme de mai multe vécuri, «copleşiră Dacia. Aflându-se în calea barbarilor, peste dînsa mai «ântéiu se vërsă acelî îngrozitorî potopî de némuri, care înneacă «tôtă Europa.

«În acele vremi grele, Ardélul mai cu sémă fu scutitorul na- «ţiunii române. În munîi lui scăpară locuitorîi ţerreî Românescei «şi ai Moldovei, cându se vëdură năpădiîi de barbari, de unde, «cându se mai limpeđia locul de duşmanî, ei se scoborău la «şeruri, cötre căminele lor cele vechi.»

Pe la începutul vécului alu X-lé, veniră în sfërşitî Unguriî, rămăşite pripăşite din ordele asiatiche ale lui Attila, care coprinseră acéstă ţeră, suppuindû pe locuitorîi ei Români, atâtû prin puterea armelor, câtû şi prin viclene uneltiri.

Curëndû după aceia, la 1143, regiî Ungurilor adduseră în ţerră o coloniă de Germanî, de Saşî, cărora le deteră pămênturi şi privilegii.

Unguriî cu fraţiî lor de sânge Sëcuîi, şi Saşîi rămaseră stëpânî ai ţerriî; iar Româniî, despuîaţi de orî-ce drepturi, deveniră robî-îobagi ai nobilimeî unguresceî, ai Nemeşilor sëu domniîor maghiari.

«Româniî reduşi acumî toţi în starea ţerrănescă, se sculară în «mai multu rînduri, în vécul al XII-lé, şi alu XIII-lé, şi alu «XIV-lé. Istoria Ardélului şi a Ungarieî de pe acele timpuri, e «plină de așa numitele *răscöle ţerrănesce* (tumultus rusticorum). «Aceste răscöle nu erau numai ridicarea îobagiului în contra «stăpânului sëu, dar mai mult răscöla simţimêntului naţionalu «alu unuî poporî, chinuitu de altu poporî. De atunciî ura némurî- «rilor luă proporţiuni mari şi, în vreme ce acéstă deosebire a

«sângelui slujă impilătorilor de pretextu la tirania lor, în inima
«impilaţilor ea hrăni vecinicu dorinţa de neaternare.»

«Jugul Românilor în Ardélú se îngreuiă, nu numai din partea
«nobililor Unguri, ci încă şi din partea popilor catolici.»

«Era o întreită tiraniă: religioasă, politică şi socială.

«La 1366, Ludovicu I-ú, regele Ungariei, dedese voiă nobi-
«lilor să *stêrpiscă de totú naşiunea română*. Acéstă cruntă pri-
«gonire ajunse atât de nesuferită, încâtú, la 1437, Români
«apucară cu toţi armele împotriva tiranilor. Ei îşi aleseră povă-
«ţitorú pe Antonie Magnu. Ungurií chemară întru ajutorú pe
«Sécui şi pe Saşi, se conjurară împreună şi făcură legătură, spre
«apărarea comună şi stêrpirea Românilor, întărindú cu jurământú
«a lor legătură, în 17 septemvrie 1437. Acéstă legătură o mai
«întăriră încă în 2 februarie 1438, şi fu temelia Constituţiunei
«ce a domnitú în Ardélú, pêne la anul 1848.»

Atunci era timpul, domnilor, cândú după legile
ţerii, care înferaú pe íobagií români cu denumirea
legală de *lotri séu de tîlharí*, poporul românescú
fu abié *toleratú*, în vechia lui patriă şi acesta,
numai *pentru folosul ce trăgeau proprietarií ma-*
ghiarí dintr'însul, ca din nisce vite de muncă.

Aşa se exprimă legea organică a ţerreí, făcută
de Unguri.

Atátú de revoltátore devenise pentru totú omul
cu simţire, starea în care ajunsese bieţií íobagií
români, sub asuprirea trufaşă şi sêlbatică a Ma-
ghiarilor, în câtú unú cuviosú episcopú din secolul
din urmă, Grigorie Maiorú, auşindú într'o şi tân-
guirile unei poporîmí din ţinutul Dejuluí, pe care
stêpânuí séu ungurú nu voia s'o îngăduia a clădi

biserică românească pe moșia lui, strigă cu desparere, înălțându'și mânele cōtră ceru:

«Dómnne, Dumneđeule! Așa'ți trebuiă, decă ai «datū locul domnilor, de acumū nu mai ai pe «sémă'ți nici atâta locū, câtū să'ți ridice ție ómenii »casă!»

Ast-felū, stătură, domnilor, lucrurile cu Româniī din Ardélū pēnē în alū patruilea pătrarū alū secolulū alū XVIII-lé, cândū, pe tronul Austriei, rămase singurū, stēpânitorū, la 1780, Iosefū alū II-lé, carele fusese, pēnē la vērstă de patru-đeci de anni, ținutū sub epitropiă rigurósă de mumă-sa, vestita împērătésă Maria Theresa, marea protectóre a națiunei și a nobilimeī ungurescī.

De altmintrelé, Maria Theresa, a fostū, precum sciți, o femeiă cu capū, care a sciutū să'și foloséscă tóte istețimile minței sale femeescī, spre ajutorul politiceī ce urmăriă.

Dînsa a fostū aceia care, învinse fiindu'ī cātanele în răsboiū de ianiceriī turcescī, a isbutitū a face ca Pórta să'ī dăruiască, dreptū mângâiere, frumósă și sērmana nóstră Bucovină.

Totū dînsa, în totū d'a-una corectă și trufașă în relațiunile sale cu supușiī, stabilise la curtea Viennei, cele mai stricte și mai desvoltate reglemente de etichetă, în care, bună-órá, se explica cu deamēruntul nemeșilor ungurī că, fiindū poftiți la prânđul împērătescū, nu se cuvine să se descâlțe de cisme pe sub mēsă, nici să'și aprinđă pipa, nici să scuīpe

pe jos, nici să bage degetele în bucate, nici să șî sufle nasul fōră batistă.

Despotica Maria Theresa, — și permiteți'mi a adauge că acusațiunea de despotismă nu o întemeieză cătuși de pușină pe rigórea prescripțiunilor mai susă pomenite, — despotica Maria Theresa nu isbutise a insufla fiului său Iosifă, mai nici una din aplecările ei.

Luă Iosifă nu'i plăcea de locă eticheta și ceremonialul. Elă se adăpase cu ideile de filosofă umanitară, ce se deșteptase, în timpul acela, mai alesă în Englitera și în Frană.

Principiele de egalitate între ómenă plăceaă fōrte multă minței sale și elă își croise o theoriă de nivelare universală a omenirei, pe care scia totuși s'o împace fōrte binișoră cu autoritatea absolută a unui monarchă autocrată.

Elă visa să devină, pentru númeroasele și feluritele popóre ale împărăției austriace, ună dispensatoră supremă ală tuturilor beneficiilor filosofiei.

A face o apă din tóte acele popóre, fără a mai lăsa să subsiste distincțiună de legă și de privilegii, de limbe, de credințe, de usuri, ba nici chiară de portă: iată cea ce se frământase, în timpă de patru-deci de annă, în creerii lui Iosifă ală II-le.

Negreșită că, cu asemenea ideă, el se afla mai cu sémă în antagonismă directă cu instituțiunile, încă de totă feudale ale Ungariei și Transilvaniei. De

aceia, cu deosebire, nu iubea pe Unguri, seú celú puçinú pe nobilií lor.

Cândúu dar Iosifú ajunsé în sfêrșitú a fi deplinú stêpânú pe faptele sale, elú se grăbi a'și pune în practică sistema sa de organizare socială, fôră de a lua în sémă tóte furtunile ce ea putea să stêrnescă în atâtea cercuri de privilegiați de totú felul, pe care asemenea inovațiunii îi jicnău în folósele și în credințele lor.

Iosifú se răpeði, fôră de nicí unú cumpetú, în reforme și, în ceí douí, treí primí anní aí domniei lui, elú decretă ca la patru sute de legiúiri diverse, prin care tóte întocmirile administrative, financiare, religiose, militare, industriale, comerciale, ba și chiarú sciințifice, ale țérilor dependinte de coróna Austriei, ereú făcute valú-vêtejú.

Intențiunile lui erau mai adesé demne de tótá lauda; dar procederile expeditivé ce întrebuintá autocratul produceau, — cu seú fôră cuvêntú—neîn-cetate nemulțumiri, conflicte și turburări. Liberalul împératú, ânsé, bizuindu-se pe credința că dinsul singurú urmăresce principiile nestrămutate ale filosofiei sociale, răspundea la tóte obiecțiunile, prin lungi și sentimentale raționamente umanitare, care, pêné la capetú, ajungeau tóte la conclusiunea: «Așa voú, așa facú! Eú sunt preste voí toți mai mare!»

Nu se póte tăgădui că Iosifú II avea fôrte prețiose și rare calități. Elú era simplu în viețuirea

sa; îi plăcea să se instruiască despre toate; căuta să afle păsurile ómenilor din popor și să-i ajute, cu precădere asupra exigențelor nobilimei.

Ancă de la anul 1773, Iosif, — carele, ca un simplu particular, visitase cu deamănuntul mai toate părțile Europei, — călătorise în Ardél și însuflase o dragoste cu totul specială, poporațiunei românesce.

Recunoscându în nenorociții iobagi români, originea, limba și alte rămasuri ale colonilor romani din Dacia, el le repeția mereu, cu óre-care mândria, că : «dînșii, strănepoți ai lui Traian, erau «adevărații feciori ai săi, de óre-ce el, proclamat «împărat al sacro-santei Împărății Romane, pórtă «singur astă-dí moștenirea imperială a Cesarilor «din Roma.»

Tot cam pe atunci, spre a lăsa o amintire viă în poporul ardelen, despre visita ce-i făcuse împăratul, s'a aședat în ținutul Năsăudului, patru nou sate românesce, căroră s'a dat numiri latine, care împreunate forméză un vers, ce promite *mântuire tinerei nepóte* a anticului *Romulu*.

Acest vers sună ast-fel :

SALVA ROMULI PARVA NEPOS.

Atâta ânsă ar fi fost pușin ca să mângâie pe biei iobagi de cumplitele lor suferințe; dar Iosif făcu pentru dînșii mai mult.

Cu câți-va ani mai nainte, la 1764, se întocmise spre paza granițelor despre imperiul turcesc,

regimente de Grăniceri. Trei dintr'aceste erau compuse numai de Români, Ardeleni și Bănățeni, pe cari guvernul austriac, făcându-i militari și stabilindu-i în satele de pe margine, îi desrobise din iobăgia domnilor maghiari, îi scutise de biruri și îi împământărise pe domenii ale statului său pe moșii cumpărate de la Unguri.

D'a lungul munților mehedinteni, pe partea lor apusană, se întindea zona regimentului de Grăniceri de Banat, iar de pe la Jiū încóce, pênă la scaunele săsesci din Sebeșu, din Sibiū, și din Brașovū, adică în adevărata țerră a muntenilor ardeleni, — vestiții Moți, strejuia regimentul I-ū de Grăniceri român.

Apoi dincolo de scaunele săsesci și de granițele Săcuilor despre Moldova, adică pe hotarele învecinate cu Bucovina, spre Năsăudū și Bistrița, era regimentul alū II-le românescū, a cărui istorie a scris'o, cu interesante amănunte, venerabilul patriotū transilvanū, d. G. Barițū.

Mare a fostū mulțumirea și mândria iobagilor români de la granițe, cândū s'aū vedutū de o-dată scăpați de robia nemeșescă, și aū căpătatū în mâni arme, de la care erau strașnicū popriți de cōtre domniū lor de mai nainte.

Ei se simțiau acumū ca reînviați. Stēpânii le erau Dumneđeū numai în cerū, și Impēratul pe pământū. Ei, cu sapa își munciau țerrina lor proprie, și cu arma își apărau țerra.

La asemené vieță, volnică și voinicescă, se prinseră a năzui cu doru toți Româniî din Ardélû.

Iosifû alû II-le căută a'î mângâia la a doua a sa călătoria în Transilvania, la anul 1783, acordându toleranță deplină a cultelor și prin urmare liberul exercițiû alû religiunei ortodoxe; apoi se cercă a ușura nevoile îobagilor, regulându printr'o legiuire mai echitabilă, munca săténului și instituindû tribunale cu sarcină să asculte plângerile clăcașului în contra stăpânului, care arû abusa de dînsul.

Unguriî turbaû de mâniă: «Româniî, — diceaû «eî, — sunt fere sêlbatice, cărora nu se cade să li «se dăe nicî unû dreptû socialû, cõcî mintea le «e «têmpită, stricată și nepriimitõre de cultură. Eî «nu sînt deopotrivă la fire cu ómeniî. Este dar o «nesocotință primejdiosă a'î îndreptăți deopotrivă «cu cele-lalte națiunî.»

Asemené cuvinte, domnilor, figuréză neîncetată în reclamațiunile oficiale, adresate de Ungurî cõtre cancelaria imperială.

Iar, pe cândû Unguriî scriaû într'astfelû, eî, în Ardélû puneau ordinele împărătesci sub salté și administraû dreptatea, — séu mai bine *nedreptatea*, — după vechiul obiceiû feudalû alû țerreî.

Româniî începura și eî acumû a simți că *una* disese Împăratul, și *alta* făceaû Unguriî.

Eî se chibzuiră a trãmite plângeri d'a dreptul, la bunul lor Împăratû din Vienna.

Pentru acésta, le trebuia unú solú îndemânatecú, carele să nu'şi pérdă rostul în curţile împărătesci.

Îlú găsiră în personalitatea, devenită legendară, a lui Nicolae Ursu alú Florei, din satul Albacu, căruia 'i şiceau toţi mai în de obşte, *Horia*, cöcitate bine *horîă*, séu cânta din gură doînele muntenesci ale Moşilor din ţerra Abrudului şi Haţegului.

Nicolae Bălcescu ne a schiţatú, dömnilor, cu pennellú scînteietorú, conturnele generalí şi priveliştele caracteristice ale Transilvaniei.

Daţi'mi voiă acumú şi mie, umilitú închinătorú alú marelui nostru istoricú — să vë preâmbulu unú minutú vederile pe charta topografică a aceluî unghiu, care conţine vizuinele vitejilor munteni séu *Moşî*.

Nu este aceluî unghiu, ţerra Oltului pe care mai cu sémă o visitămú noi, cândú trecemú véra graniţa pe la Turnu-Roşu, pe la Predélú, pe la Oîtuşú séu pe la Bicazú. Dar chiarú aci, de vale sub pólele prelungite ale Cîahléului, în ţinutul sêcuiescú numitú Cikul, stă obêrşia Oltului, şi alăturí cu dînsa, aceia a fratelui séu ardelenescú, a Mureşului, carele, mai êntâiu se urcă spre nordú, străbate totú şesul transilvanú, de la rêsăritú spre apusú şi în fine, aplecându-se iar cötre Carpaţi, vine, tocmai la marginea occidentală a principatului transalpinú, de desparte, prin mănósa'î luncă, aprigiî

munți ai Hațegului, de stâncele nu mai puțin aspre și păduroase ale Zarandului și Abrudului.

Prin țerra Hațegului, lipită dosu în dosu cu Gorjiul nostru, se scurgu spre Mureșu apele Striiului, scaldându, elu și përaiele lui, numai sate și cătune românesçi, printre care staü ruinele anticeï Sarmizegethuse, la Grădiștea și cetățuiele mai moderne ale Hunedïoreï și Hațegului.

De partea dréptă a Mureșului, — carele acolo trece pe lûngă têrgul Deveï, pe lêngă Ilia și apoi se strecoră în Ungaria și în Banatul Timișoreï, cötre Aradü, — d'a drépta Mureșului, ñicü, se întinde în depărtare, regiunea muntösă a Zarandului, străbătută de apa Crișului, care curge și elü cötre apusü, în paralelü cu Mureșul. Pe malurile Crișului staü îndesate totü têrgulețe și sate românesçi: Curechiï, Bradul, Mestécănul, Baïa de Crișü, Almagiul și multe, multe altele, care 'și aü lăsatü numele lorü în analele memorabile ale anului 1784.

D'asupra Zarandului, și încinsü într'unü brău îngustü de munți aspri și înalți, serpuïesce rîul Arieșul, în a căruï sëlbatică vale, staü pitulate, printre stânci și păduri, numai selașe néoșu românesçi, adăpostiri ale mëndrilor Moți din țerra Abrudului. Avolo, sub piscurile semețe ale Detunateï în têrgul Abrudulni și băile lui de aurü.

Mai susü, pe apa Arieșului, — carele, esșindü apoi din strimtörea munților, curge spre rësăritü,

pe lângă Turda, — mai sus pe Arieșu se vedă satele Câmpenii, Ponórele, Scărișoara și Vidra, ce se rezimă spre apus de munții Bihorului; iar în fundul celui mai adâncu al văilor, chiar la obârșia Arieșului, zace Albacul, satul de nascere alui lui Horia, unde modesta lui căscioră țerrănescă, încă și pînă astăzi se păstrează cu sântenie de nepoții eroilor și martirilor de la 1785.

Horia din Albacū, iobagiu de pre domeniile statului, fost'a elū, mai ântîiū, precum se pretinde, cătană împărătescă?

Acēsta e probabilū, și ce este încă și mai probabilū este că elū scia scrie și citi, că vorbîa nemtesce, și fōră înduoială că, prin mintea și isteciu-nealū, era privitū ca omulū celū mai de frunte și mai de temeiū dintre țerranii români din ținuturile împrejmuitore.

Pe dînsul îlū aleseră dar ei, în mai multe rînduri, ca să ducă la Vienna, plîngerile lorū cōtre Împăratul.

Într'unū rîndū chiarū, vedîndū ei că, din câte bunuri le făgăduise, nimicū nu se împlînîa, și, încredințați fiindū că vina nu este a monarhului, ci a nemeșilor, a vicespanilor și a șolgabir_cîilor, adică a boierilor, prefecților și subprefecților unguri, ei legară cu jurămîntū pe trāmisul lor, ca să nu se întōrcă înapoi, pînă ce nu se va fi încredințatū cu ochiī, cumcă Împăratul le a cititū jalba.

Horia jură și, plecāndū pe josū la Vienna, — ca

și în alte rînduri,—avu vreme, în patru săptămîni, cîtu ținu drumul, să plănuiască cum va face spre a'și împlini juruirea.

Horia era omă cu minte și incercatu; elă scia bine că împăraților nu le pré place a'și perde vremea citindă lungi jălurî.

Iată dar ce se gîndi să facă :

Împăratul Iosifă avea obiceiul fôrte laudabilă de a priimi pe orî-cine în palatul său. Vizitatoriî de orî-ce tréptă se înșirău, la anumite ore ale ȝileî, în lungi galeriî și monarchul, trecendă pe dinainté fiă-căruă, îlă întreba ce'î este de lipsă.

În ȝioa cîndă veni și rîndul lui Horia de a fi cercetată de Iosifă, elă îi ȝise că vine cu plîngerî de la Româniî din Ardélă și'î înmănă o chârțiă, în care tóté acele plîngerî erau coprinse.

— «Bine, voînice; voîu îngriji eă de voî!»

— «Așa e, mărite Împărate,—răspunse Horia,—dar eă amă venită aci legată cu jurămêntă de la «aî mai, ca să vėdă pe Măria-ta, citindă cu ochiî «Mărieî-tale, cartea nóstră, că de'î citi-o însuți, bine «scimă noî cu toțiî că nu ne'î uita.»

Iosifă zîmbi cu bunăvoință de obstinațiunea țerranului și, deschidendă chârția, iată, domnilor, ce citi într'însa :

Mărite Impărate!

«Impărfela săptămîneî:

«Patru ȝile de robotă; (adică de clacă)

«*A cincea, la pescăritu ;*

«*A şésea, la vênătore ;*

«*Şi tôte acesté la o-l-altă, numai pe séma domnului.*

«*A şépte di, dóră i a lui Dumneđeü!*

«*Apoi judică, pré drepte Impérate, cu ce o să ne
«maï plătimu şi noi de biru şi de tôte cele dări!*

Anecdota,—fiă autentică seü nu,—ne dă totuşi măsura înţelepciunei lui Horia.

De amü crede ceia ce aü maï spusü în urmă Unguriî, Horia, în acelaşu rîndü, seü altă întrevedere a sa cu Împêratul, 'i arü fi şisü că, decă nu se va face dreptate iobagilor români, apoi ei aü să 'şi o facă înşişi, ucigëndü pe toţi domniî lor unguri.

Iosifü arü fi răspunsü atunci, scurtü şi coprindëtorü :

«*Thut ihr das!*»

«*Faceţi voi acêsta!*»

Spus'a seü nu a spusü într'astfelü Iosifü împêratul, — de altmintrelé nu pré mare prietenü alü némului ungurescü, — noi scimü că în tórna anulü 1784, Horia era întorsü a-casă în Ardélü şi colindà mereü satele românescü din Bihorü, din Zarandü, din Haţegü, din Abrudü şi din Zlatna, îndemnândü pe iobagi a împlini voinţele Împêratuluî, de la care ei trebuiă să aştepte numai bine şi ajutorü.

În véra aceluî annû, țerranii acestor părți erau mai cu osebite turburați. Și iată unele din cauze:

De mai multu timpû âncă venise în Ardélû ofițeri împărătesci, cu ordinû ca să înscrie recruți pentru armata imperială.

Iabogii români alergau în glóte spre a se înrola, cu sperența că, devenindû cătane, vorû căpăta toți libertatea și drepturile acordate regimentelor de Grăniceri.

Ofițerilor recrutatori, — în genere italieni sau germani, — le plăcea cu deosebire acestû zelû ostășescû alû Românilor și ei îi ocrotiau, — cu seû fără dreptulû legalû, — în contra multor asupririi locale.

Dar, în curêndû, proprietarii unguri se plânseră la autoritățile lor civile și la guvernatorul supremû alû Transilvaniei, care pe atunci era baronul sasû, Michailû Bruckental din Sibiu. Ordinû fu datû ca înrolarea să înceteze și iobagii înscriși să se întorcă pe la casele lor. Prin acêsta mulți țerrani, dar mai cu sémă cei din două sate din țerra Hațegului, — Gonzaga și Vâlcelele, — trebuiră reprimați prin forța armată.

În ținutul Zlatnei, altû subiectû localû de nemulțumire întărită pe sătenî.

Pêně în véra din urmă, cârciumile de pre domeeniile imperiale de la băile de aurû fusesse lăsate, cu o mică arendă, pe séma pământenilor; acumû ânsă ele se dase cu chiriă mai mare, unû arménû,

care trăgea elū tóte folósele, lipsindū de dînsele pe ómeniī loculuī.

De aci, nemulțumiri, bătăi prin cărciume, spargerī de buți și neorînduiei de totū felul.

Horia le vedea tóte acesté și nu dormia. Elū simțise că, cu unū poporū așa tare întăritatū pentru mii de cuvinte, va îndeplini lesne gândul de liberare ce 'și croise în mintea sa.

Într'o joi, la 28 Octomvrie 1784, se făcea târgū la satul Bradu de pe apa Crișuluī. La târgū era adunată tótă românia din Zarandū.

Horia făcu scire tutulor ca, pe duminica viitoare, să fiă cu toții adunați în biserica de la Mestécănū, unū satū învecinatū, că are să le adducă sciri de la Împăratul.

La 1 Noemvrie, după sânta slujbă, esșindū din biserică, în mijlocul poporuluī, Horia spuse curatū Românilor adunați că: «le a venitū vremea să se «scape de asupritorii lor. Însuși Împăratul le dă «voiă deplină. Să jure dar cu toții, pe crucea aurită ce elū pórtă la peptū că, în numele lui Dumnezeu și alū Împăratuluī, ei nu mai vorū robī la «domniī lor, străini de nēmūl românescū. Să se «întocmescă dar în glóte și în grabū să alerge la «Cetatea-Albă, unde vorū găsi arme, spre a se «întrarma și a'și apăra cu ele dreptățile lor, de «cum-va vorū fi împedecați de cōtre Unguri.»

Îndată acolo, George Crișanū, fruntașū din partea loculuī, fu alesū căpitanū alū acesteī cete și, pe

cându Horia se răpeșă în munții Abrudului, ca să răscole și acolo satele, glóta din Mestécănú, voindú să se ferescă de a deștepta főră timpú luarea aminte a Ungurilor, se îndreptă cőtrecătre satul Curechí dintre munți, ca de aci, aduoa-đi să trecă, pe sub cumpetú, la Cetatea-Albă.

Vice-comitele ungurú alú Zarandului prinse veste de mișcările Románilor, și îndată trámise trei subprefecți cu câți-va Pandurí, ca să rásipescă ceta conjuraților.

Subprefecții călcară peste nópte casa din Curechí, unde dormia liniștitú Crișanul și'lú prinseră legatú.

Dar căpitanul Románilor chıamă cu chiote desperate pe aí sěi.

În mijlocul nopței, țerranií adunați în taberă se deșteptă înfuriați și, asvêrlindu-se pe funcționarii ungurí și pe Pandurii lor, îi ucidú főră cruțare, scăpândú pe căpitanul lor.

Ruptórea era făcută: sângele cursese. Țárranií sciaú că pedepsele ce 'i așteptă de la Ungurí vor fi cumplite. — «Sânge pentru sânge! Decátú nói, «maí bine eí!»

Acumú nimicú nu maí putea să pună stavilă furiei rěsbunátore a Románilor.

De a-duoa-đi de diminéță chiarú, și đilele urnátore d'a røndul, răscóla țerranilor, purtândú cu sine pretutindení măcelul și pěrjolul, se respândesce ca pecinginile d'a lungul Mureșului prin tóte satele,

pênă și în depărtate ținuturi românesce din Ungaria și Banatū.

Apele, altă dată așa limpezi și line ale Mureșului se mohorăscu, în acele cumplite zile din Noemvrie 1784, cu sângele ce vârsă fără pregetū desghîabata mânia a iobagimei turbate. În întunerecul viforosū alū nopților tomnatice, ele se roșescū și se luminează, oglindindū lucórea flacărilor ce stêrnesce pretutindenī apriga sete de răsburare a țerranilor.

Totū asemenī și în laturī, numai focū și sânge rostogolescū valurile pripite și volburóse ale Striūlū, ale Arieșului, ale Crișului și ale tuturilor pēraielor muntóse din țerra Moților.

Așa, pretutindenī, glóta înfuriată a țerranilor, adăugindu-se din satū în satū, dă focū caselor și averilor domnilor ungurī și ale preoților de alte legī; iar pe dînșii, pe preoți și pe domnī, unde 'i prindū 'i ucidū fără milă, cu soçiile, cu copii și cu nēmurile lor.

Nimicū din ce e Ungurū sēu ungurescū nu mai află cruțare dinaintē urgiei fatale a jurămētului lor.

În cursū de o lună de zile, cetele revoltanților. rēslătīndu-se peste totū coprinsul ținuturilor pe care le amū descrisū, pustiiescū peste 60 de sate cu Ungurī, ardū și jăfuiescū ca la 140 de case domnescē și parochiale și ucidū mai multe sute de Ungurī, mai cu sēmă din clasa nobilimeī.

Cari din aceștia ânsē, apucă să scape prin fugă,

se aduna îndată la Deva, la Hunedióra, la Arad, la Cetatea-Albă, la Cluşă şi acolo, organizésă şi din parte-le miliţii de Husari unguresci ca să se lupte cu ţerrani; iar pe câţi din Români potú pune mâna, — fiă revoltanţi seú pacinici locuitori, — îi judică şi îi ucidú pe locú, simulându nisce tribunale improvizate, care şi pentru simple bănu-ielí, nu cunoscú altă osúndă decâtú mórtea cu cazná.

Astfelú revolta se preface făcişú într'o luptă de naţionalităţi.

Acéstă luptă cruntă 'şi arú fi căpătatú de sigurú rezultatul legitimú, decă, pe lúngă dreptul de apă-rare, Ungurií n'arú fi întrebuintatú şi orí-ce alte mijlóce viclene, spre a trage în partea lor, ajutorul decisivú alú autorităţií imperiale.

E curiosú lucru în adevărú, a vedé că, la înce-putul acesteí răscóle, guvernul superiorú alú Transilvanieií nu cutéză a întreprinde contra Românilor revoltaţi nici o repressiune prin forţă. Chiar de la Vienna nu sosescú alte ordine decâtú a căuta să împace pe Români prin blândeţe, să le promită iertare totalé de la Împératul, decă se vorú astêm-péra de sineşi.

Nici trupele împărătesci din Transilvania nu se mişcă în contra lor; de câte orí Ungurií recurgú la şefii militari austriaci ca să le céră ajutorú, a-cestia caută a se furişa, spre a le denega mai lesne sprijinulu cerutú.

În timpul acesta, ţerranií români ţinú una că

numai ei sînt cu adevăr credincioși Împăratului, și că dînsul are să le întărească lor pămînturile strămoșești, pe care ei, prin isbînda lor, le au căpătat acum înapoi de la cotropitorii străini, ce pe nedreptate s'au fost așezat domni în țerrina împăratăască a poporului românesc.

Horia, îndemnat la un armistițiu de maiorul Schultz și de doctorul Molnar, cari i se trîmită de guvernul central al Transilvaniei, ca să i vestă ȧertarea ce le acordă Împăratul, comunică tablei sîu consiliului unguresc din Hunedióra, ultimatul sîu, cu copriinderea următoare:

«*Punctul 1^{ru}*: Provincia și toți nobilii să jure pe cruce că vor fi credincioși la condițiunile ce elă le impune.

«*Punctul 2^{le}*: Nobili să nu mai fiă, ci numai funcționari, întăriți de Împăratul.

«*Punctul 3^{le}*: Toți locuitorii Ardélului să plătească deopotrivă dare către Împăratul, fără de a mai fi vre unul scutit.

«*Punctul 4^{le}*: Domnii să 'și părăsască moșiile lor de pêne acum.

«*Punctul 5^{le}*: Moșiile domnilor să se împartă între țerrani, după o lege, ce o va face Împăratul.

«*Punctul 6^{le} și ultimă*: Décă autoritățile ungurescî priimesc aceste condițiuni, să ridice stégă albă d'asupra cetătuiei de la Deva.

«Elă, Horia, va aștepta răspunsul pêne la 15

«Noemvrie; iar decă va găsi împotrivire, va urmă
«răsboiul ca pênă aci.»

Vedeți, domnilor, Împăratul, și iar Împăratul; Împăratul pretutindenî. Credința lui Horia în Iosif II-le este deplină, și pênă la césul lui din urmă, ea 'și a păstratū temeiu în inima și în cugetele lui.

Póte că însuși Iosifū avea încredere în sincera fidelitate a Românilor și de aceia, multū s'a luptatū elū în contra desperatelor reclamări ale ungurimei, ca să cruțe pe iobagiî români, în drepta lor revoltă în contra asupririlor unguresci.

Lucrurile d'arū fi statū totū astfelū, Româniî de sigurū arū fi mersū departe. Decă însuși Împăratul rămânea nestrămutatū în acea dispozițiune ce se manifestă lo dînsul, de a lăsa pe Români să facă precum sciă, apoi unde mai avea să ajungă ungurimea, așa pușină și așa slabă în fața glótei îndesate și neînstrunate a țerrănimei românesci?

Orî câtū se desperau și se indignau Unguriî, strigândū din răsputeri Împăratului:

«Veđi! acești rebeli sêlbateci aū pusū gendū să «stêrpescă nobilimea; ei vorū să limpedescă Ar-
«délul, și póte și Banatul, și póte însăși Ungaria,
«de tótă suflarea ungurescă! Dă-ne ajutorū; căci
«tu ești rege alū Ungariei. Tu trebuie să ne mân-
«tuiesci!»

Dar Iosifū, carele nu priimise nicî o dată a se încununa rege alū Ungariei și care mutase corónă

S-tului Ștefanu din Buda, în thesaurul Viennei, Iosif sta nesimțitoru la aceste desperate și înfuriate chiămări.

Unguriî simțiră că pe altu tonu trebuiau să sune alarma pentru ca să însufle îngrijare curței de la Vienna.

Atunci, închipuiră a buciuma că Horia, îngâmfat de lesniciósele 'i succese, nu voiesce să mai sciă de Împăratul; că elu s'a declarat *Rege alu Daciei*; ba că a și bătutu monetă cu acestu titlu usurpatu.

Și, spre dovadă, ei — falsari politici — scóseră la ivélă nisce derisoriî banuți de aur, în ale căror inscripțiuni românesce se vedu câtu colo grosolana impostură și chiaru orthografia limbei unguresce.

Cu atari născociri, purtate la Vienna prin căile cele mai autorizate pre lângă Împăratul, ei obținură într'adevăr mai multu succesu, decâtu prin tóte doleanțele de mai nainte.

Curtea, intrându acum în prepusu despre proporțiunile amenințătore ce póte lua răscolă din Ardél, depărtă pe generalul Preyss, care comandase armata din Transilvania și, bănuind de incapacitate pe guvernatorul Bruckenthal, denumi ca comisarú specialú în Transilvania, pe comitele Antonú Iancovitz și ca comandantú militarú, pe generalul Papilla.

Pe de altă parte, ordine fură date regimentelor imperiale din Ungaria de a purcede în contra re-

belilor, de a'î supune cu orî-ce preţu şi de a prinde pe căpetenii, puindû şi premii mari pe capetele lor.

Din momentul acesta, adică de prin luna lui decemvrie 1784, războiul îşi schimbă caracterul.

Iobagiî români rămaseră mai ântêiû în mirare, de a vedé cumcă înseşi cătanele âmblă acumă asupra lor.

Cine ôre 'î a trădatû?

— *Horia?* cândû îi încredinţă că Împêratul e cu dînşii.

— Sêû însuşî *Împêratul?*

Negreşitû că între aceste duoë alternative s'au împărţitû părerile.

Cei puçini, cari au cređutû că *Horia* 'î arû fi amăgitû, au depusû josû armele şi s'au predatû îndată ôştirei.

Cei-l-alţi, din contra, în bande răsipite, s'au luptatû cu vitejiă împotriva regimentelor şi s'au rōstitû façişû chiarû împotriva Împêratului, care'î năpustise spre a se uni cu domniî unguri.

Dar nici că era cu putinţă ca o asemené luptă să ţină multû: cetele lui *Horia* abié aveau o organizaţiune; ele erau armate numai cu sulîte, cu săbiî, cu ceva puscî şi pistóle, strînse pe apuca-tele. Ele n'aveau căpitanî experimentaţi, de ôre-ce *Horia* fusese silitû să încredinţeze comanda unei cete, fiului sêû Ionû, unû copilandru de la 14—15 anni, carele totuşi făcu minuni de vitejiă.

Apoi ierna apăsa greu în acele locuri muntóse; merindele și nutrețul de pretutindenī perise prin focū și prin rásipă.

Gerul și lipsa muncău pe bieții muntenī, mai tare chiarū decâtū prigonirile cătanelor.

Eī se luptară ânsē voīnicește, respinseră chiarū p'alocuré soldățimea; dar, rásipiți în cete micī, — deși revolta întregă coprinsese o óste de 20 miī și mai bine de ómenī, — una după alta, cădură tóte cetele. Se uciseră în bătăliī ómenī mulți; alții, cu sutele și cu miile, fură aruncați în închisorile cetăților, de către autoritățile ungurescī, care acumū prinsese la inimă.

În mijlocul acesteī cumplite dirăpênări a planurilor și a speranțelor sale, ce făcea óre Horia?

Din minutul cândū văduse că oștirile împărătescī se declară fațișū în contra ómenilor sēi, totul ne face a crede că elū a simțitū cumcă mințile Împăratului fusese din nou îmbrobodite de inimizii nemulū românescū.

Elū atunci, povățui pe ai sēi să nu se mai împotrivescă și, fōră de a perde cu totul orī ce speranță de îndreptare a lucrurilor românescī în Ardélū, făcū scire că va căutā să rásbescă printre haitele prigonitorilor sēi și se va duce âncō o dată la Vienna, ca să spună d'a dreptul Împăratului tóte nouile păsurī ale poporului românū; iar în primăvera viitoare, cândū vorū muguri codrii, atunci lupta

va reîncepe, mai priincîosă Românilor, cari pînă la acelă timpă voră pută fi și mai bine pregătiți.

Luându'si dar rémasă bună de la ai sîi, Horia, însoțitū numai de credincîosul sîu secundantū, Ión Órgă, poreclitū Cloșca, din Cărpensiul Zlatnei, se îndreptă cōtre casa sa din Albacū și, pornindu'si soția și pruncul cōtre Beiușū în Ungaria, merse să se ascundă de o cam dată, în munții păduroși ai Radacului, care despartū țerra Arbudului de ținutul Bihorului.

Acolo trăi câte-va zile prin pesceri și prin colibe de veră părăsite ale bacilor.

Dar locotenentele-colonelū Kray, din alū duoile regimentū de Husari sēcui, carele răsipise cele din urmă rămășițe ale cetelor românesci din valea Arieșului, se luase cu totū dinadinsul după urmele lui, cu gîndū să 'și căștige, cu prinderea capului principalū alū rebelilor, o răsplată excepțională.

Acestū ofițerū adimeni cu banī pe nisce gornici sîu pădurari ai locului, care cunosceaū tōte pote-cile și înfundăturile codrilor și asupra căroră Horia și Cloșca nu aveaū prepusū de trădare.

În una din ultimele zile ale annului 1784, la 27 Decemvrie, acei vîndători, prefăcîndu-se că pornescū la vînatōre, călăuziră pe Husarii lui Kray, pînă la ascundetōrea unde, fōră de nici o bănuială, Horia și Cloșca ședeau duși pe gînduri, într'o poieniță, încălđindu-se la focū, după cum aū obiceiū țerraniī noștriī, cîndū îi apasă grijile și nevoile.

Cându se vedură înconjurați fără veste de o glótă așa numerosă de vrăjmași, atâtū numai putu face Horia câtū să asvêrle în focū o desagă cu chârții, ce o avea în sînū.

Ce marī taîne va fi conținutū acea desagă?... Unul Dumneđeū maī sciă!...

Kray, înveselitū și îngâmfatū fôrte de prada ce făcuse, mână îndată pe prinșii sêi la Zlatna; iar de acolo îi strămutară curêndū, sub strașnică pază, în temnițele dela Cetatea-Albă.

În cale, Ungurii își făceaū o mêrșavă bucuriă de a batjocori în totū chipulū, pe nefericiții căpitani ai Românilor, acumū cu totul înfrânți. Urmărindū cu înrêutățită vicleniă, planul lor de a arunca asupra lui Horia nemeritata vină c'arū fi năzuitū la puterea supremă și că s'arū fi dusū cu gêndul și cu fapta pêne a smulge pe sémăi diadema regală a lui Iosifū împêratul, ei îlū preâmbларă prin sate, legatū cotū la cotū, d'asupra carrului și purtândū pe capū o derisoriă corónă de chârțiă poleită, cu vorbele: *HORA REX DACIÆ*, scrise pe dînsa.

Totū ast-felū odinióră, la césul îngrozitorū alū ispășirei de veci, călêii Mântuitorului nostru, cutezase a'lū insulta cu cununa de spinī și cu numele batjocoritorū de *Rege*!

Amarnică, dar neînduoiosă mângâiere, domnilor; cōci, vaī! în órba omenire, la atarī injuriī sînt expuși numai cei ce aū soliă de a mântui lumea sêū de a desrobi popórele.

Aşa dar, prin asemenea mişelească ocări începură acum şi Ungurii a'şi scutura de pe sufletele lor, neprasnica spaîmă ce, în cursu de două luni, le înfipsese în inimă acei uriaşi ai munţilor Ardeleni, luptându-se, cu crucea la sînu, pentru a lor liberare!

La Alba, comisarul împărătesc Iancovitz şi generalul comandant Papilla îşi rezervă singuri dreptul de a face, fără de alţi marturi, interogatoriul lui Horia şi lui Cloşca.

Procesul lor şi alu soşilor sîi se prelungi aprópe două luni. În acestu răstimp, oştirile împărătesci prinseră şi pe alu treile căpitanu alu Românilor, pe George Crişanú; dar acesta, addusú în Alba la 1 februarie 1785, se spîndură singurú, în temniţă, cu brăcinarul sîu, în şioa de 15 ale aceliaşi luni.

Fiiul cel mare, — celú de 15 anni — alu lui Horia murise vitejeşte în luptă; pe altú fiu vitregú alú căpitanului îlú trăsese Ungurii în ţépă, împreună cu alte câte-va sute de Români robiţi de dînşii.

De ce ânsé a şinutú aşa de multú procesul lui Horia?

Totú ce scimú mai sigurú este că Horia a refusatú de a răspunde la orí-ce întrebare i s'a făcutú şi n'a încetatá de a repeţi că voiesce să fiá dusú la Vienna, ca să dea sémă numai Împăratului, de faptele şi de cugetele sale.

Eşise chiarú vorba că cererea lui va fi îndeplinitá; dar atunci, pe semne, Ungurii 'şi au încordatú şi mai tare silinţele ca să obţină îndată de la

Curte, pedépsa cea mai straşnică pentru cei două capî ai rebeliunei.

La 28 februarie 1785, — tocmai patru luni şi cu şi în urma ântêiei vestiri a Românilor la tîrgul de la Bradă, — sentenţa de mörte cu caznă a lui Horia şi Cloşca, ca rebeli contra Împăratului şi legilor ţării, fu pusă în execuţiune. Împăratul Iosif se înduplecase a o confirma din Vienna.

La Alba, dinainté mai multor mii de iobagî români, pe cari autorităţile unguresci îi adduseseră cu sila, câte şese de fiă care sată românescă ală Ardélului, ca să le fiă de învăţu acestă îngrozitoră exemplu, Cloşca, mai ântêu fu frântă pe rôtă, începîndă sfâşierea de la picîore în susă. Răcnete de durere se năbuşiră, atunci numai cândă ună cracă de feră ală rôtei îi străpunse peptul.

Horia sta faţă neclintită.

Ochii lui vedeau apriată muncile gróznice ce aveau îndată să 'lă ajungă; dar inima'i bărbată sciu să stăpînescă pînă şi firi.

Cândă rîndulă seă veni, toţi îlă vădură călcîndă cu pasă ţépînă, neşovăit. Într'însul nu se destăinuie nică o slăbiciune. Rôta îi sdrobi ôsele, fără ca durerea să'i scôtă măcară ună gemetă, din peptul lui oçelită...

Aă disă uniă că murindă, Horia ară fi strigat: «*Eă moră pentru naţiune!*»

Pôte că elă n'a rostită aceste cuvînte; dar, fôră înduoîelă, marele lui sufletă le a simţită adîncă.

O! negreșitū, domnilor, sub grosolanu'î cojocū de ouīe, sub zeghea'ī négră, sărădită cu găitane vinete, sub opincele'ī de munténū, îmbăierate pe glesne, sub cușma luī mocănescă cu canace (ciucurī) de firū, — sub tot acestū portū alū sēū néoșū țerrănescū, curgea prin vinele aceluī puçinū cīoplitū, dar multū-semețū, multū-statornicū și multū-vitezū bărbatū, unū sânge, celū puçinū totū așa de ade-văratū românescū, totū așa de îmbolditorū, totū așa de patrioticū, ca prin creeriī celor mai erudiți instigatorī și celor mai iscusiti apărătorī ai latinității ginteī românesce!

Auđimū toți, lăudându-se în tóte ȝilele, acei învățați scriitori ai Ardéluluī, — *Petru Maiorū! Samuilū Clainū! George Șinca!* — ceri mergēndū să studieze la Roma, aū culesū cu religiositate în cetatea eternă, doveđile origineī latine a poporuluī românescū și, întorcēndu-se a-casă, — printre mii de persecuțiuni, — aū deșteptatū, ȝice-se, în Români simțul naționalū.

Dar, vă întrebū, domnilor, era óre trebuință să mérgă din ai noștri la Roma, ca să facă pe poporul românescū *a fi și a sci că este* o națiune de sine-stătătoare? unū poporū cu nume și cu sânge de Românū?

Să nu renunțămū, credeți-mă, așa lesne la darul celū mai prețiosū, celū mai minunatū alū némuluī nostru, la aceluī puternicū instinctū de propriă existență, care n'a lipsitū nicī o dată Românilor, — nicī

la noi, aci în principate unde amă sciută a ne prefira prin mii de primejdii, prin mii de vijeli, scăpându totu mereu ființa noastră propriă, de statură curat românesc; — nică din colo peste Carpați, unde optu secolă de cea măi cruntă și sugrumătoare asuprire n'au făcutu pe Românii Ardeleni, înge-nuchiați sub paloșul unguresc, să vorbescă altă limbă și să pórte altu nume decétu acelé de Român!

Acestu dară, l'au avută pururé Români, și nu trei, patru, ba nică sute de cărturari, croindă la gramatică și la etymologiă, n'ară fi putută să'lă însufle de o dată atâtor mii și milióne ce întocmescă obștea de rîndă a românilor.

Ca să revină încă o dată la imaginea cu care amă comparat, de la început, starea simțirilor ce frământă chiară și astăzi țerra Ardélului, voiu dice că, din colo ca și din cóce de Carpați, ade-văratul patriotism românesc a trăit pururé în sînul poporului nostru, — încinsă și ferbinte, — întocmai ca jăraticul sub spusă, și că unicul merită ce putemă recunósce erudiților noștri daco-romaniști, este acela de a fi suflată cenușa ce ascundea și păstra nestinsă acea scînteia neperitoare.

Adevără este că epoca în care s'a sculat Horia, în capul țerrănilor din Ardél, corespunde întocmai cu aceia în care se luptă, pentru revendicarea originelor noastre latine, erudiții de la Blaj.

Dară nu vedă nică ună semnă ca, prin instiga-

țiunea acestora, să se fi urzit măcar, răscola țăranilor.

İobagiî ardeleni au apucat în mânele lor vîrtose arma rîsbunării, fiindcă cuțitul le ajunsese la os, fiindcă Ungurul nu le mai lăsase nici o umbră de viețuire omenescă, nici o fîrămă de pîne a lor.

Împăratul İosif, din contra, parea a le făgădui tôte bunurile unui traîu liber și egalitar, astfel precum îl visa ei din poveștile bîtrînesci ale străvechiî împărătiî romane.

Atunci İobagiîl își ȑlise: «Pîne cîndu fi-voiu «rob în țerră la mine? Pîne cîndu slugări-voiu «la domni străini și venetici? Ei nu voru să'mi «facă și mie parte din bunurile, de care se bucură «singuri aci în țerra noastră. Face 'mi voiu dar în-«su'mi partea mea!»

Și ca să'si ȑică İobagiîl acesté, de sigur că n'a trebuit să le învețe de la cîrturari. Fiă-care țerran născuse din sînul maiciî sale, cu aceste simple noțiuni de drept natural; fiă-care 'și le întărise, fîră carte, în traîul îndatinat al casei părintesci, în ogorul unde sudorea 'i curgea numai în folosul domnului.

Fiă 'mi dar ȑertat, domnilor, a conchide că răscola İobagilor ardeleni sub Horia, pîrtă în sine un caracter pe deplin poporan și de aceia chiar, — îmi voiu permite a ȑice, — mai *curat*, mai *adevîrat*, mai *sincer* național, decît tôte

argumentațiunile, mai multă seă mai puțină exagerate, ale patrioților erudiți.

De aceia, noi Românii, putem să ne mândrim cu acea mișcare spontană a Moșilor, mai multă pôte chiară decâtă cu teoriile și cu controversale, susținute la sfârșitul secolului trecut, — de altmintrelă cu mare diligență, — de ilustrații corifei ai scôlei transilvane.

Pe Horia și pe miile de viteji feciori cari s'aă luptat sub dînsul, nu 'i a făcută patrioți români, citirea cărților latinesci și vederea monumentelor din Roma; — ci cugetele lor simple și drepte, care le spună apriat că 'să născuți Români și 'n țerra Românească; că, după fire și datină, *unul* Dumneșă și *unul* Împăratul aă dreptă să le cără vieța și munca lor, pentru apărrarea legei și pentru sporirea țerrei strămoșeci.

Dar și mai multă! domnilor. În asemenă credință sa scaldă încă și astăzi totă poporul românescă, celă simplu, celă neadăpată la isvôre străine; și aceste credințe constituă chiară patriotismul seă, patriotismă înfundată, tăcută, dară mai temeinică și mai statornică decâtă oră-ce declamațiunii sgomotose ale patrioților cărturară de totă soăul.

Acelă aluată vîrtosă cu care este plămădită firea poporului românescă, amă avută noi ocașiunea a' constata, viu și veghiată, în bărhăția junilor noștri luptători de mai deunăzi, *Curcanii* de la Plevna,

frați mai tineri dar nescăpătați ai *Moșilor* din munții Ardeleni.

Dar bieții Moși, precum și toți voinicii de peste Carpați, amăriți pînă și în ziua de azi de pedecelile umilitoare ce pună neîncetat Ungurii la libera dezvoltare a spiritului național printre Români, toți, ȋică, simtă în inimele lor acelă doră de liberă viețuire națională, pe care, din nenorocire, Ungurii nu voră nică acumă, după așa crude încercări, să'lu prețuiască la drăpta lui valoare.

Ce are să resulte din așa nedomirire a nesocotitului spirită ungurescă?

Cu înfiorare cugetămă la momentul unei nouă isbucniri, în care lupta pentru egala îndreptățire, — ce este în Ardélă, o luptă de naționalități, — ară începe, mai crâncenă, mai turbată decătă ori cîndă.

Iată-ne atuncă reîmpinși din nouă la timpurile de barbariă, cîndă eramă în dreptă a ne crede intrați pentru totă-d'auna în cercul luminelor.

Și cu tôte acesté, cătă de lesne ară fi de a înlătura cu totul așa nefaste frămîntări!

Cu bună înțelegere, de sigură nu sînt Români aceia cari ară cere stărpirea ori-cărei alte seminții decătă a lor, în Transilvania.

Români mereă aă ȋisă și repețescă Ungurilor cuvinte de împăciuire, cuvinte de dreptate:

«Țineți, — le ȋică ei, — țineți cu bună voiă din

«parte-ne, câte locuri din țerra noastră vă potă în-
«căpé. Românul, vechiu moșténú alú acestuí pă-
«mêntú, e îndurătorú, și ospétosú, și darnicú; elú
«priimesce bucurosú ca din pânea lui să se sature
«și alții.

«Luați dar și voi, cu bună tocmélă și cu pace,
«parte dréptă din moștenirea mânóseí nóstre moșii
«părintesci.

«Vorbiți-vé, într'insa limba vóstră; închinați vé
«în biserica vóstră; purtați-vé portul; răsuciți-vé
«câtú de susú mustața; bateți câtú vé va place
«din pintení, jucându-vé cíardașul; dar, pentru
«Dumneđeú, nu veniți cu orbéscă trufă, să ne tă-
«găduiți noé drépta moștenire a casei, în care
«v'amú făcutú locú.

«Nu vé láudați că voi ați răsbitú cú sabia în
«casa noastră și v'ați așternutú cenușa pe vetrile
«nóstre.

«Décă în cursú de 800 de anní, n'ați isbutitú,
«ca cuceritori, să stérpiți, nici sémênța, nici dati-
«nele, nici credințele Românilor din Ardélú; apoi
«acumú, cândú împotriva tăișului sábiei vóstre se
«póte ridica fórá sfiélă paloșul, âncó netocitú alú
«lui Horia, cândú pe cenușa vóstră póte să résară
«péră de focú viiă; acumú celú puținú, deschideți-
«vé în sfêrșitú mințile la lumină; părăsiți îndêrêt-
«nicia și sêlbatica têmpire a trecutului; priimiți
«voiosú mâna frățéscă ce vi se întinde, cu uítare
«a tutulor urgiilor de mai nainte, și, ca ómení în-

«țelepți, fiți mândri a rămâne buni frați de cruce,
«acolo unde nu vi se mai cade și nici veți mai
«pute aïevé, a domni în silă ca singuri stăpâni.

«Deci, nu vă mai încumetați a impune Românilor,
«cari vorbesc limba, — fiă chiar scăpatată, — a
«nobilei Rome, nu vă mai încumetați a le impune
«graul vostru de venetici; nici îi supuneți la aspri-
«mile legilor vóstre, croite pe strîmbătate; nici vă
«mai amăgiți cu deșerta speranță că veți scâlamba
«vre o dată firea Românului ardelénu, într'atât
«încât să faceți dintr'însul unu Maghiarú.

«Adduceți-vă aminte că, decă vre odinióră câte
«unul din foștii voștrii iobagi a priimit să se le-
«pede de românésca'i iobagiă, spre a se face Un-
«gurú, acela de îndată s'a urcatu pe scaunele cele
«mai înalte ale magnaților și ale regilor voștrii;
«acela a devenitu unu Stefanú Iojica, unu Iónú
«Huniadú, unu Mattheiașú Corvinú, fétu alú ro-
«mâncei din Hațegú și celú mai nobilú creștetú
«cu care s'a mândritú aïevé ungurésca corónă a
«S-tuluí Stefanú!»

Dar este timpul, domnilor, să ne punemú âncó
odată întrebarea decă atâte exemple de blândețe,
de înțelepciune, de bărbăția și de dréptă mânia,
date de Români vecinilor noștri Ungurí, nu'í vorú
face într'o ȓi pe aceștia să pricépă că nu este datú
lor, — ca nimenuí pe lume, — de a stérpi de pre
pămêntú seminția românésca, să pricépă că acea

dușmăniă cu Româniî, — pe care numai ei ne-
încetată, fără cumpetă și fără prevedere o ațîță.
— e vecinica pedică a propășirei năstre și a lor;
că dînsa în fine pôte la o vreme, să devină chiară
peirea lor, — a lor, copii orfanî ai Asiei, pripășiți
în Europa, printre marile și puterile ginți autoch-
tone ale Occidentelui.

Óre, nu voră vedé, nu voră simți dînșii, că, aci
la Dunăre unde 'i a asvêrlitú sórtea întêmplărilor,
numai stândú strînsú lipiți de noi, umărú la umărú,
cósă la cósă, inimă la inimă, dînșii Unguriî și
noi Româniî vomă puté sprijini și domoli sborul,
din ce în' ce mai semețú, alú marilorú sgripsori
cu câte duoé capete, care, și noé și lor ne fâlfâie
mereú de-asupra?

Din nenorocire, pêne astădî, nu se cam vedú
semne ca Unguriî să se fi domiritú asupra adevê-
ratului lor și alú nostru bine.

Eî, pe noi, ceștia de la Dunăre, în scrisele și
în vorbele lor, ne înjură și ne batjocorescú; pe
frațiî noștri de peste Carpați îi adapă cu amărăcinî.

Témă-se ânsă ca nu, în cea mlaștină de veninú,
în care ei, pe nesocotite și mereú, se nevoiescú în
deșertú, să înnece tótă libera viețuire a Românilor,
témă-se să rêsare inimî și mai bine oçelite, braçe
și mai tare încordate decâtú ale eroilor martiri
de la 1785!

Adducă'și aminte, că atunci, la 1785, chiară
părințiî lor aú pusú să ciopărtescă în bucăți mē-

runte, cadavrele sdrobite ale lui Horia, lui Cloșca, lui Crișan, și au răsedită pretutindenă în pământul Ardélului, sângele celă vitejescă ală acestora!

Destupe'și urechile și voră auđi că astăđi încă, după aprópe suta de annă, Moți din Abrudă facă să tresară de doră și de mâniă munți și șesurile Ardélului, cândă *horřescă* doina de spaimă și de răsbnare a lui Niculae Ursu ală Florei din Albac:

«Horia bé la crăjmă 'n délă!

Domni fugă toți din Ardélă.

Elă aprinde' ună mare focă

Și cântă vořosă în jocă:

— «Haideți, feciori după mine

Să vă 'nvăță a trăi bine.

«Pe celă câmpă pustiă și 'ntinsă,

Arde' ună focă de noă aprinsă.

Las' să arđă și să crěscă,

Că 'i în țerra ungurěscă!

— Trageți hora ca să jocă,

La lumina celui focă!»

«Ungurénă, mustață lungă!

Dis'amă morții să te ajungă;

Dis'amă pérăi să te ardă;

Dis'amă crucei să te pérđă!

— Trageți hora ca să jocă,

La lumina celui focă!»

«Ungurénă, căne turbată!

Multe în lume 'i amă răbdată;

Dar venit'a césul meú,
Ca să mă răsbună şi eu!
— Trageţi hora ca să jocă,
La lumina celui focă!»

«Cum răcnescă jivinele!
Cum s'apindă slăninele!
Cum ardă toate satele,
De 'şi curăţă păcatele!
— Trageţi hora ca să jocă,
La lumina celui focă!»

«M'amă suită la munte 'n doră
Ş'amă prinsă fulgerul din nuoră,
Şi de susă, din înălţime,
L'amă isbită în Ungurime!
— Trageţi hora ca să jocă
— La lumina celui focă!
Ş'aideţi, fecioră, după mine
Să dămă cuă ce se cuvine!»

CURCANII

Luarea Rahovei

de către

OȘTIRILE ROMÂNESCİ

la noemvrie 1877.

Episodă din ultimul nostru rășboiu cu Turcia.

Conferență ținută la Atheneul din Bucuresci

în $\frac{25 \text{ martie}}{6 \text{ aprilie}}$ 1878.

Domnilor,

Căldurósa bunăvoință cu care publicul de la Atheneu a primit, sânt acumú vre o câte-va săptămâni, răpidea expunere ce amú întreprinsú a'í face despre memorabila, dar puçinú cunoscuta mișcare a íobagilor români din Ardélú, la sfêrșitulú secoluluí trecutú, — faptú carele minunatú învederează și adúncele simțirí naționale și firescile aplecări rásboínice ale țerránimeí românescí; — acelú simpaticú și pentru mine multú măgulitorú interesú, cu care unií celú puçinú din d-vóstre, ați bine voitú a asculta și a aproba câte v'amú pututú spune, în trecétú, despre viul dorú de libertate, despre turbata vitejiă și despre aspra statorniciă în faça nevoilor, védite la 1785, de còtre muntenií noștri de preste Carpați; aceste abíe meritate în-

demnuri, ȃicũ, 'mĩ aũ însuflatũ dorinȃa ŝi curagũl de a mĩ reĩntõrce, ŝi astã sãrã, dinaintẽ d-võstre, ca sã vẽ adducũ o nouã ŝi mai prõspãtã dovadã despre netãgãduita trãĩniciã a unor aŝa preȃuite darurĩ!... darurĩ care — o putemũ spune aȃi cu mĩndriã! — s'aũ pãstratũ pẽnẽ ŝi ĩn ȃilele nõstre, pẽnẽ ŝi ĩn poporul romãnũ de dincõce, celũ pe care toȃĩ ĩlũ credeau de demultũ sleitũ de tõte aceste falnice virtuȃĩ strãmoŝescĩ!

Ĩmĩ era negreŝitũ mai lesne de a vorbi, cu totũ respectul cuvenitũ, despre õmenĩ ŝi despre fapte, pe care depãrtarea de mai multe ȃecimĩ de annĩ, precum ŝi amurgul sãngerosũ ce le ĩntunecã, le aũ ĩnãlȃtatũ acumũ, ĩn cugetele nõstre, mai presusũ de tõte acele migãlõse ŝi adesẽ rẽũ cumpẽtate ĩputãri, ĩn care patimele mĩrunte ale ȃileĩ se cẽrcã mai totũ d'auna sã ĩncurce ŝi sã nimicẽscã ori ce ĩntẽmplare contimporanã.

Numai aripele timpuluĩ, domnilor, prin rezultatele ce se lãmurescũ mai apoi, spulberã cu ĩncetul asemenẽ plẽvã ŝi limpeȃescũ, pentru ochiĩ viitori-mei, faptele adevẽratũ demne de laudã ale õmenilor.

Mi s'arũ putẽ dar ĩntẽmpina cã mĩ prẽ grãbesc a judeca ĩn publicũ cele ce abĩẽ de-unãȃĩ s'aũ petrecutũ ŝi asupra cãrora pãrerile potũ fi aŝa de felurite, cãtũ ŝi de puȃinũ ĩntemeĩate.

Aŝa arũ fi, dẽcã cum-va eũ m'aŝũ ĩntinde cu gẽndul pẽnẽ la preȃuirea rezultatelor depãrtate ŝi

hotărîtoare ale faptelor, despre care amû să vë vorbescû.

Eû ânse nu mergû aša departe. Voîu numai, — cu sciințe, ce se potû culege și controla, acumû mai lesne decâtû mai târziu, — să vë povestescû, câtû se póte mai simplu și mai exactû, unû episodû din luptele oștenilor noștri dincolo de Dunăre, în tómnă trecută.

Totuși, decă dintr'o veridică și nemeșeșugită povestire, va lăstări în mintea fiă-căruia, credința că în poporul românescû de rîndû vieză unû simțimêntû alû datorințelor sale cõtre țerră și unû inimosû avêntû de răsboire la vreme de trebuință, pe care ađi abîe le resimtû deopotrivă cu dînsul clasele nóstre mai culte, apoî vomû fi câștigatû de o cam dată atõta numai, — și băgați de sémă, domnilor, că acêsta este cea mai spornică sêmênță de tăriă națională, --- vomû fi câștigatû siguranța că putemû trăi pe viitorû cu o deplină încredere în vîrțuțile poporului nostru.

Vomû sci bine că nu dînsul va sta în nepăsare sêû se va da în laturî, de câte-orî, de acumû înainte, vre unû pericolû va amenința fința sêû drep-turile țerreî nóstre.

Și de o asemené credință, avemû tare nevoieă astăđi, domnilor, cândû rēstriștea întēmplărilor pare a ne isbi dreptû în față cu deșertăciunea tuturilor sacrificiilor ce 'și a impusû patria nóstră, de unû annû încóce, cu pagube numai și cu perderî, în

locu de folósele și dobândile materiale, la care avem totu dreptulu de a năzui.

Deé Domnul, — și chiaru âncó se pré póte, — ca noi Românii să n'avemu a ne căi de a fi intratú într'o luptă, în care nu amú culege alta decâtu nemulțumire și răutate de la înșiși aceia, pe cari 'i am ajutatú cu voiă bună și cu inimă bărbată.

Dar, chiaru și decă ursitele poznașe ne arú fi încurcatú, de astă dată, firul sórtei într'unú caierú așa de rău scărmanatú,

Așa de ghimposú, sêlbaticú,
Nodurosú, rîșosú, ȳernaticú,

(cum ȳicea odinióră glumețul grădinarú, despre măceșul celú cu *of* în códă), apoi noi, domnilor, să nu uítămú, să nu pregetămú nici măcarú unú minutú de a ne pêtrunde despre marele folosú moralú, cu care ne a covêșitú răsboiul, în carele, acumú câte-va luní, furămú pártași cu o parte așa de meritoriă.

Să nu lăsămú ca cei rău-voitori și rău-nărăviți còtre noi, profitându de a nóstră nepăsare séú mai cu sémă de a nóstră bună-credință, să ne sórbă, să ne înghiță și să ne nimicéscă tóte acele merite, sub cuvêntul că óstea nóstră română a fostú numai ca o bură ușóră de plóie, pe lúngă năprasnicul potopú slovenescú, care a năpăditú asupra Turciei și a desfumat'o tótă.

Adducêndu-ne și noi aminte de mlaștinele de sânge rusescú, în care a fostú așa gróznicú înneacă

de două orî Plevna, în véra trecută, mai nainte ca ai noştri să fi trecutû Dunărea, datoria nóastră este de a ne grăbi câtû de multû şi cu cea mai pietósă îngrijire, să nu lăsămû a se isbici cu totul, sub o suflare de despreţû şi de mâniă, acea bură de nobilû sânge românescû, — decă bură vorû să'î dîcă, — cu care s'aû stropitû, mai în urmă văile bulgărescî de la Griviţa, de la Rahova şi de la Smêrdanû!

Décă, după ce amû fostû părtaşî la pericole şi de bunû ajutorû la vreme de grea strîmtorare, noi Româniî n'avemû, — de pre ne-mai-pomenita judecată a aliaţilor noştri, — n'avemû să ne bucurămû de nici una din dreptele răsplătiri ale victoriei, — ca şi cândû noi amû fi fostû învinşii, — este dreptû celû puçinû ca să ne alegemû de îndată şi cu deamêruntulû semie din nevoile răsboiului răbdate împreună, şi să facemû ca din onórea isbênşilor, multû puçin câtû va fi alû nostru, alû nostru curatû să rămână în ochii tuturilor.

Cu acestû cugetû, domnilor, amû căutatû ca din faptele de arme ale oştirei românescî în acestû răsboiû, să lămurescû, cu ôre-care precisiune, măcarû una; şi, întru acéstă, m'amû întemêiatû mai multû pe acea credinţă că, orî câtû de slabă şi de necompletă va fi cercarea mea, strunele încordate în pepturile românescî prin acéstă reînviere a nóastră în sînul vieţei de voîniciă a străbunilor, aû păstratû astăđi âncô destulû răsunsetû în inimele

d-vóstre, spre a acoperi și a ascunde tóte șovăirile și tóte îngânările rostirei mele.

Cutezú a crede că țelul cǎtre care amú pășitú și pe care amú socotitú de cuviință a'lú desvolta pêne aci, cu deplină sinceritate, va dobândi aprobațiune din parte-vé. Sperú asemené că, trăgêndú eú ađi cu piciorul, — cum vine vorba, — vomú avé mulțumirea de a vedé în curêndú întregul istoricú alú faptelor oștirei românesčí, expusú în lucrări literarii mai temeínice și mai întinse decâtú scurta narațiune, ce timpul ímí va permite a vé face aci despre luarea Rahovei de cǎtre oștirile nóstre românesčí, în luna lui noemvrie trecutú.

Vé mai datorezú o explicațiune íntreu ceia ce privesce alegerea acestuí faptú, dintre altele, care, prin peripețiile lor mai dramatice séú mai strălucite, arú puté să deștepte unú egalú, déca nu unú și mai viú interesú.

Motivul dicisivú a fostú ânsé, pentru mine, din cele mai simple.

S'a întâmplatú ca, asupra expedițiunei de la Rahova să aflu mai multă inlesnire de a căpăta cele mai amênunțite relațiuni, atâtú oficiale câtú și pitoresce, avêndú în corpul care a executatú acéstă întreprindere, fórte mulți cunnoscuți, amici și chiarú consângeni.

Dar să nu credeți pentru acéstă, domnilor, că 'mí amú propusú a vé așterne aci unú panegyricú alú cunnoscuților și alú prietenilor mei din óstea

de la Rahova. Chiară și de voră fi meritându ei mai multă decâtă ceia ce cursul întâmplărilor mă va sili neapărată a dice despre unii dintre dênșii, le amă promisă și îmi propună a le cruța fôră milă modestia.

Voă da ânsă tótă cuvenita laudă căpeteniei superiôre care a concepută, cu o perfectă înțelegere a misiunei oștirei nôstre în acestă răsboiu, și a ordonată destinderea acțiunei militare a Românilor preste tótă zona teritorială de a stînga riului Vidul, la apusă de Plevna, adică pe malurile Dunării, de la Nicopolă pênă la Vidină, pênă la Belgradgică și pênă la granițele Serbiei.

Mă voă cerca asemeni să prefiră în cuvintele mele câtă se va pută mai multă din acea mângâiosă și întăritore simțire de mândria ce m'a còprinsă de câte ori amă auđită povestindu-se, de còtre toți cei ce au stată marturi la fața locului, cu ce veselă și nepăsătoare semeția au sciută tinerii nôstri oșteni să rabde traiful greă ală unui răsboiu în țerră străină, cu ce inimosă și statornică avântă au cutezată ei să se răpédă în contra focului inamică și să înfrunte făcișă glónțele, obuzele și șrapnelele, care plouau, dese și viclene, de pe muchia pustiă a unui negru metereză de pământă!

Îmi voă împlini âncă și sânta datoria ce avemă cu toții, de a consacra faptele și de a închina în memoria acelor viteji soldați, de ori ce rangă, cari pe câmpul de bătăia au murită, lăsândă urmașilor

onórea de a înscrie numele lor, în annalele de gloriă ale poporului românesc!

Pătrunși acum, domnilor, de ceia ce putem și de ceia ce avem să facem noi, aci în pacinica noastră adunare de astă séră, să ne închipuim de o dată că stăm privind de sus, dintr'o regiune senină și liniștită, dar nu lipsită de o frățescă îngrijare, cu ochii țintiți d'asupra oștilor noastre românesce, răsipite prin văile și pre șesurile Bulgariei,

Suntem ajunși în iernă; și mai pe totă dioda cerul posomorîtă picură sevă vârsă șiróie de plóie și de slótă, de desfundă pretutindenă pământul.

În jurul Plevnei, regimentele noastre, — dijmuite de mórte din tómnă trecută, pe luciul primejdios al văilor, d'asupra cărora domnesc trufase reductele turcesce, — regimentele noastre sapă acum mereu la șanțuri, ca să se pótă apropia mai bine de acele cuiburi ucigașe, prin adânci făgașe de cârtiță, mai ferite din norocire de focul puscilor Martini, dar nu și de apele mocirlose ce se scurg mereu în acele noi cărări meșteșugite.

Sapă în silă, dar sapă vesel biei țerranii noștri în brânciogul sterp al delurilor Plevnei, gândindu-se pótă la țerrina lor de porumb, care a rămas nesăpată astă vără și se mângâie rîdîndu când, în loc de știuleți de popușoi și în loc de pepeni de a-casă, ei culeg acum, în ogórele

și în bostanele lor din Bulgaria, numai glónțe și obusurî turcescî.

— «Măre Dómne! — își dîcî eî, — pe semne că «numai la noi în țerră le priesce Sêrbilor a rêsădi «ardeî și dovlecî, cõcî p'aci érba tótă e numai «érbă de pușcă și altă sêmênță, nu se pomenesce, «decâtû numai grăunțe de ferû și de oçelû!»

Și sapă, sapă mereû cu opincele în tină și în slótă fluerândû doîna de decindé, pe cândû glónțele le șueră ascuțitû d'asupra capulû.

Câtû colo plesnesce unû gróznîcû obuzû de calîbru uriașû și țândările lûi scormonescû aprîgû țerrâna, ca rîturile lacome și pripite ale unei turme de rîmătorî înglotațî.

Săpătorîi noștri, cari l'aû urmăritû cu uîduîelî prelungite în calea lûi d'a rostogolul, rîdû cu hohote de purcéoa turcescă, care le a fêtatû în préjmă așa pocită prăsilă de purcei.

Dar nepăsătórea veseliă a soldatului abîe póte descreți une orî fruntea îngrijată a celui pe care eî toți l'aû urmatû cu deplină încredere, departe, de sêlașele lor părintescî!

Comandantul generalû alû armatelorû de la Plevna, Măria Sa Domnitorul Românilor, — după ce s'a hotărîtû a închide gurele clevetitóre, dovêdîndû prin mai multe eroice asalturî în contra redutelor de la Grivița, câtû plătescû ostașîi sêi români, atătû în fața celei mai înlesnite, câtû și în fața celei mai desperate apărări a inamicului, —

M. S. Domnitorul a făcut în fine să predominască idea sa, de a nu se mai arunca fără cumpetă victime prețioase pe altarul sângeros, improvisat de Osman-Pașa, ci de a cuprinde pe acel aspru închinător al lui Mahomet, cu totă ceta sa de calăi, într'un cerc de armate, din care numai fometea și desperarea săi silască a se libera, seu prin morțe, seu prin predare.

Abie pe la 15 octomvrie, cu sosirea a noui și numeroase trupe rusești, împresurarea, pe un ocol gigantic de 33 kilometri, ajunse a fi completă.

Dar, atât mai înainte ca această anevoioasă operațiune să potă fi realizată, cât și apoi, în temerea unei izbucniri nimerite a Turcilor afora din întăriturile lor de la Plevna, M. S. Domnitorul se ocupă de a preîntîmpina ori ce mișcare spre dobîndire de ajutor și de merinde, seu numai spre fugă și scăpare, ce ar pute să cerc armata turcescă din Plevna, în înțelegere cu garnizonele din orașele și cetățile despre apus, adică din Sofia, din Vrața, din Rahova și din Vidin.

Acele părți trebuiau dar, pentru deplină siguranță, să încapă în mânele oștei aliate.

Rolurile fură împărțite.

Un corp de armate rusești, către care a stat mult timp alipită o divisiune de călăreți români, fu însărcinat să opereze spre miadă-și, adică pe cursul meridional al Vidinului și în ramura mun-

ților Balkanî, numită Stara-Planina, despre Telișu, Vrața, Etrüpolu, Orhanîa și Sofia.

De câtu folosu a fostu generaluluî Gurko, Roșiorii și Călărașii noștri, în fericita sa campania din acele locuri, să sperămû că o voru spune într'o ți publiculuî, chiaru raporturile oficiale și ordinele de ți ale aceluî vrednicu comandatû alû aliaților noștri.

Noî aci, vomû vorbi numaî despre mișcările corpuluî de oștire curatû românescû, carele a fostu însărcinatû âncô de pe la septemvrie, să priveghieze malul bulgărescû alû Dunărei, de a stînga rîuluî Vidul și, înaintându treptatû spre apusû, să deschidă o zonă de aprovisionare, din ce în ce mai întinsă, oștirilor numeroze, tăbêrite în jurul Plevnei, — pênê cândû va sosi și momentul priinciosu de a coprinde posturile, răsipite de Turcî pe înălțimele și prin cetățile d'a-lungul Dunărei

O rapide ochire, aruncată pe d'asupra acestuî riû, din colo de crâmpeîl lui, ce se intinde de la gura Oltuluî pênê la gura Jiîuluî, ne va face să cunnôscemû mai bine infățișarea țerreî, în care avea să se miște corpul de armată, a căruî menire era mai cu sémă de a smulge pe Turcî afôra din posturile lor de la Rahova, de unde, în totû cursul veriî, ne zădărise ei, bântuindû tare têrgulețul nostru Bechetul și imțrejmuirile lui.

Țineți póte âncô minte, domnilor, că printre primele atacurî ale Turcilor, pe la aprilie și maiu din

anul trecut, au fost pagubele ce ne au pricinuit tunurile din Rahova, ardându și cufundându la gura Jiului, mai multe vase încărcate cu grâne; totu pe acolo cete sălbaticе de Bași-buzuci și de Cerkezi au trecut adese noptea Dunărea, spre a jăfui satele din Romanați, a le răpi și a le înjunghia vitele și chiaru a căzni și a măcelări pe bieții ciobani de prin bălți.

Într'o insulă din fața Bechetului, pichetașii români, au descoperitu la 27 maiu, trupul jupuitu de pele și grósnicu ciopărtitu alu unui nevinovatu păstoru, pe care ilu prinsese noptea soldații turci din Rahova.

Asemene mărșave fapte trebuia cu timpul să și capete și ele pedepsa lor. Se cuvenea cel pușinu ca neomenoșii tîlhari să fiă alungați cu rușine din cuiburile lor.

Și cându numescă *cuiburi de tîlhari*, aședemintele turcesci din acea parte a malulu dunărenu, să credeți că nici îngustezu, nici defaimu rolulu Osmanlıilor și alu Cerkezilor printre locuitorii creștini, Bulgari, — dar și Români, — care smălțuiesc cu numeroșele lor bordeie, grămădite în sate și cătune, tote șesurile dintre Vidu și Iskeru, precum și dintre Iskeru, Skitu și Ogoștu.

Din cöce de Dunăre, la noi, avemu tîrgul Islazulu, cam în dreptul vërsăturii Vidulu de la satul bulgărescu Samavitu; iar în fața gurei Iskerulu, stă la noi Celeiul, cu rămășițele sale dintr'o

antică cetate romană și cu stêlpul, cufundat în Dunăre, alu poduluî clăditu peste riû, acumû vre o cincî-spre-șecce secolî, de împêratul Constantinû-celû-Mare.

Nu mai puçinû interesantû, din punctul de vedere alû vechilor aședeminte legionare, este malul dimpotrivă, cõcî acolo, ceva mai josû, pe cõsta Iskeruluî, sînt ruinele, âncõ învederate, ale anticeî cetăî Oescu, cu stradele, cu apeducele, cu sculputurile, cu inscripțiunile și cu temeliile eî de case romane, răsipite printre îngrăditurile și țarcurile sătenilor, *curatû românî*, din Ghighiû.

Românî sînt și locuitoriî din Măgura, din Cercelanî, din Mocrișanî, din Brestu, din Ghîulenî și din alte multe sate învecinate; chiarû decă eî n'ar vorbi o românescă, — așû puté đice mai colorată cu archaisme neõșû-românescî decătû a actualilor sătenî de pe malul stîngû alû Dunărei, — apoî însășî înfăcișarea lor mai sprintenă și mai voiõsă, portul lor mai frumosû potrivitû în cusături pestrițe, firea lor mai ospetõsă și mai puçinû posomorîtă și sfietă decătû a Bulgarilor, ni 'î arû dovedi ca fraî bunî, din acelașû osû și din acelașû sânge cu noî.

Îșî mai adduceaû aminte de a-casă Dorobanîî noștri, cândû vedeaû viindu-le inainte și poftindu'î la cină în bordeiele lor, împodobite cu zăblae vêrgate și cu ștergare cusute, frunțașîi cu chica lungă din satele românescî; și mai cu sémă le zîmbîa

Călăraşilor ochii de bucurie cându, tocmai colo în vale la fântâna care ţisnesce limpede dintr'o vechieă pîtră, săpată cu slove letinesci, zăriau jucându-se codanele limbute, adunate tôte la unu locu şi purtându pe umëru, cu âmbletu legănatu, cobiliţa cu douë doniţe.

Iar ele nu fugeau de voinicii nostri, bombănind şi suduind ca posacele de bulgăroice, ci, eşşindu-le cu plinu înainte, le urau cu graiu vesel şi desghiăcatu, bun sosit şi bună ispravă, că dora va da Dumnezeu ca prin ei, să scape şi biata lume de pre acolo, de spaîma cânilor de păgâni.

«Ba dău, de la dênsele,» — îmi spunea unul din ofierii noştri, — «audea o limbă ce'ţi era dragu «s'o ascultî şi care ne învăţa adesé pe noi cum să «îndreptăm pe românesce, vocabolariul nostru mi-litaru, aşa de împestrîtat cu şiceri pocite, adunate de prin tôte limbele, care nemţesci, care rusesci, care franţuzesci.

«Într'o zi, bună-ora, ajungîndu într'o recunoscere, pênă în marginea unui sat şi voind să aflu deca nu se veduse încă pe acolo eclerorii pe cari'i trâmisesem înainte, o fată româncă îmi răspunse fôră sfială, arătându'mi un punctu alu orizontelu: — «Ba, am zăritu mai adineuri trecîndu într'acolo vre o doui cercetaşi de ai voştri!»

«Pe noi nu ne tăiasse pênă atunci capul să dăm numirea aşa potrivită şi curatu românescă de Cercetaşi, strejilor înaintate pe care străbunii noştri

«le numău pe slavonesce, *Iscóde*, și pe care noi
«'i amă botozată ađi cu numirea franceză de
«*Eclerori*.»

Iată, domnilor, cum chiar pentru Dicționarul
Academiei nu este fără folos, rășboiul ce făcu-
răm peste Dunăre.

Să credemă ânsă că, și sub alte numeróse punc-
turi de vedere mai puțină cărturăresc, nu în de-
șertă a petrecut, prin acele locuri, în totă cursul
lunilor lui septemvrie și octomvrie, corpul de oștiri
românesce de la Dunăre, stândă une-oră adunate
sub corturile din bivoacă, pe care crivățul și ploile
le răsturnă neîncetat, iar mai adese stândă răs-
pândite prin îmbilșugatele sate din mănósa luncă
a Iskerului. Acelă ținut, scădat de vėsătură băl-
tóse, despre Dunăre, și deluros, dar nu mai pu-
cînă roditor în lă-întru, deveni, în totă acestă
timp, grănarul cu merinde și șura de fênețe ale
oștirilor, ce mereu, mereu sosău ca să încingă cu
cercă de feră, urgisita vizuină de la Plevna.

Cândă împresurarea fu pe deplină sèvresită,
acelă corp, deslipit din armata statornică de la
Plevna, avu și dînsulă voiă a se mișca mai departe
și a cerca locurile mai la largă, dincolo de Iskeră.

Ací se întinde, pe o distanță de vre-o 50 de
kilometri, pênă la rîulețul Skitul, séu mai bine pênă
la rîul mai însemnată Ogostul, care curge în pa-
ralelă și alătură cu Skitul, se întinde, đicemă, o
câmpă cam pustiă cu largă undulațiună de terră-

muri, ce se prefacă în délurî, din ce în ce mai aprige și mai semețe, cu câtă ele mai multă se apropia de malul Dunării.

În trei locuri, Turcii își aședase, pe acele nălțimi, tăbii întărite: la Vadinu, în dreptul satelor Grojdibodu și Gura-Padinei din Romanați; la Ostrovu, carele cade cam în fața Dăbulenilor, la cîoda apusană a bălții Orlea; și în fine d'asupra orașului Rahova seú Oreava, care stă aședată pe povârnișul nordic ală délului, scaldându'si pólele în Dunăre, față în față cu tîrgulețul Bechetul de la gura Jiului.

În reduta de la Vadinu se afla unu micu postu ca de 130 soldați turci, Nizamî din óstea regulată, amestecați cu Bașibuzuci seú volentiri nedisciplinați, Comandantul trupelor românesci de pe Iskeru. d. colonelu Slănicenu, voind să și gătască din vreme o cale liberă cître pozițiunea, cu multă mai însemnată de la Rahova, decide a surprinde, într'o recunoscere, postul turcescu de la Vadinu.

Luându cu sine o companiă din alu IV-le regimentu și duoă din al X-le de Dorobanți, două scadrone de Călărași, precum și două tunuri, pornesce din-çi de dimineta la 18 octomvrie din satul Krușevenu, unde poposise nóptea, străbate răpede cei dece kilometri ce-lu despartu de Vadinu și, fóra de a fi veditu seú măcaru bănuitu de garnizona turcescă, își aședă pe la 10 ore, cele duoă tunuri, ca la 2000 metri în fața tabiei.

Abîe la a doua detunătură a tunului românesc începu a se zări fesurile roșii din dosul parapetului.

Turcii erau la pilafu, cându veniră ai noștri să le strice tabietul.

Ei, bietu, nici că apucară să tragă împotriva agresorilor, coci a treia bombă românească fu asvêrlită cu atâta precisiune, încâtă cădu dreptu în bordeiul cu munițiunile Turcilor. O gróznică exploziune a erbăriei săltă chiaru pe mulți din apărătorii redutei în aeru și i aruncă morți în șanțuri, pe d'asupra parapetelor.

Cei-l-alți o luară îndată la fugă, pe clina despre Dunăre a délului, cătând a se retrage în susul rîului, către tabia din Ostrovu.

Dar, spre apusă de satul Vadinu, îi așteptaă Călărașii din scadronul de Gorjiu, cari năvălescă cu săbiele și cu carabinele asupra lor. O luptă destulă de crâncenă se încaieră acolo, printre rovinele și bălțișurile de pe malul Dunării. Unii din Turci se împotrivescă cu îndêrțnicia, dândă mijlocu altora să se furișeze pe sub rîpele malului, unde Călărașii nu se potă coborî cu calul, ca să i ajungă.

Astfelu se hărțuiesce îndêrjită ceta călăreță cu fugarii pedestri, în timpu de două ore și mai bine Românii noștri răpeșindu-se cu săbiile asupra Nizamilor, ce i ochiăscă de prin tufele de richită și de prin surpăturile malului.

Cu aceștia se unescă și câți-va pichetași turci, cari tragă asupra alor noștri din posturile lor de

prin insulele Dunărei. formându astfel un lanț neîntrerupt de grupe luptătoare de a lungul drumului îngust ce duce la Ostrov.

Dar, pe de altă parte, companiile noastre pedestre intrase în reducta, încă răscolită și fumegândă de izbucnirea erbăriei, încă sângerată de membrele hidosă zdrobite ale victimelor acelei lovirii decisive. Stégul nostru tricolor se înfipsea pe muchia cea mai înaltă a délului.

La această vedere, satele românesce, adunate la bubuitul tunului, pe mal dincolo de Dunăre, începă a striga cu strigări de bucurie și cu salve de focuri, isbânda fraților lor.

Turcii, câți mai rămăsese în luptă cu Călărașii, creșându-se acum prinși între două focuri, se predau, se dizipau, pitulându-se prin scorburile râpei.

Cu toate ale lor desperate silințe, ei n'au isbutit a ne ucide într'această harță de vre o treie ore și jumătate, mai mult decât două dintre vitejii noștri Călărași și a răni alți cinci luptători, printre care a fost și ténérul locotenent Caloian-Cătănescu.

El s'a bătut cu o minunată semeție, călare printre tiraliorii turci, culcându la pământ cinci dintre dînșii, cu sabia sa, care i'a picat din mână atunci numai când de la ală șeselé priimi o rană adâncă. Rana necăutată la timp, avea, peste vre

o patru-șeci de șile, să 'lă așterne și pe dânsul în mormântul pururea lăudatū alū bravilor!

Succesul surprinderii de la Vadinū puse frica în inima postului de la Ostrovū, care, împreună cu cei scăpați, în șioa de 18 octomvrie, de tunul și de sabia românescă, se retrase îndată la Rahova.

Patrulele românesce priveghiau acumū malulū dreptū alū Dunărei pe o întindere, abie cu vre o 20 kilometri depărtată de Rahova, fugărindū adese bandele de Cerkezi, care totū se mai ispitiau uneori, pe întunericū, de a înainta pene în prējma avanposturilor nōstre.

Într'o nōpte, patru Călărași, în cinstea căroră gazda lor din Ostrovū dase cepū unui butoiașū cu vinișorū dulce acrișorū din viile Rahovei, întrerupseră cu celū mai sistematicū sânge-rece petrecerea și danșurile lor, spre a sustine unū adevăratū asediū în contra unei cete de asemenē vânturătorī de potece. După ce Cerkezii o rupseră la fugă, socotindū, de-pre iuțela focurilor, că aū a face cu o puternică garnizōnă, cei patru Călărași își atērnare iarăși în cuie carabinele și, prindēndu-se din nou în jocū, goliră chiuindū pene dimineața butoiașul celū cu norocū.

Precum vedeți, domnilor, erau inimoși și veseli soldații noștri din óstea de la Dunăre; iar vitejia și voioșia ce purtau ei cu sine, era curată firea țerranulū românū, cōcī toți, pene la unulū în a-

céstă óste erau numai țerranî Dorobanți și țerranî Călărași.

Despre Dorobanți, ea se compunea dintr'unu batalionu de Mehedințeni din I-^{iul} regimentu, sub comanda maiorulu Burilenu; din batalionul de Muscelu alu regimentulu alu IV-^{le}, comandatú de maiorulu Giurescu; dintr'o companie de Ilfoveni ce venise împreună cu șeful regimentulu alu VI-^{le}, maiorul Iene; din ambele bataliône ale regimentulu alu X-^{le}, recrutatatu în județele Putna și Râmnicu-Săratu și pusú sub comanda locotenentulu-colonelú Măldărescu; în fine din rămășițele bataliôneler de Némțu și Sucéva din regimentul alu XV-^{le}, avéndú de șefú pe maiorul Burki.

Acesté cu totul însumaú ca la 3200 ómeni, toți Dorobanți din oștile teritoriale, dar nu toți *Curcani*, — decă într'adevărú pénná de la căciula lor militaré le a meritatú acestú nume, — coci mai multe sute dintre dînșii purtau încă zeghea și căciula țerrănescă, fiindú adunați în pripă din cruciți lipsiți încă de uniforma reglementară.

Călărașii, ca la vre o 900 la numărú, erau cei din alu II-^{le} regimentu de munteni din Gorjiu, Vâlcea, Argeșu și Muscelu, comandați de colonelul Cernovodenu; cei din alu VIII-^{le} regimentu de plăieși din ținuturile Némțu, Bacău, Romanul și Sucéva, sub ordinele locotenentulu-colonelú Perețu; și încă duoé scadróne și jumătate din regimentul alu IX-^{le} de reserve adunate cam de prin tóte ju-

dețele și întocmite sub comanda locotenentului-colonelul Stefanu Rosetti.

Artileria, compusă de trei baterii cu câte șese tunuri de campaniă Krupp și de o baterie teritorială de patru tunuri mai mici, sistemă vechiă, avea dreptu comandantii pe căpitani Calenderu și Borănescu și pe locotenentul Manolescu, puși cu toții mai adese sub direcțiunea șefului de statu-majoru alu corpului, locotenent-colonelu Dumitrescu-Măicanu.

O companie de geniū, o ambulanță improvisată, o columnă de munițiuni, întocmită din trăsurile artileriei, trase de vite de rechisițiune, completau acestu micu corpū de armată, încredințatu colone-lulu Slăniceanu.

Arū fi de prisosū să mai pomenescū despre trenul de aprovizionare alu oștirei, cōci, pe cātū sciū, acēstă armată 'și a creatū singură, cu bună tocmelă, pe orī unde a trecutū, mijlōcele sale de existență, fōră de a îngreuia cātuși de puçinū sarcinile intendenței militare.

Totū cam așa aū trăitū, prin acelēși locuri, și oștile românesci ale lui Popa-Fărcașu, celū care, pe vremea lui Michaiu-Vitézu,

A uritū biserica

Ș'a 'ncinsū săbiōra;

Ș'a uritū cîocanele,

Ș'a 'ndrăgitū pistōlele.

Lasă tōca netocată,

Plēcă 'n răsboiū să se bată! —

Dar pe atunci această sistemă de aprovizionare expeditivă, se *chîama, pe grosolana limbă bătrînescă: *Plénŭ* și *Plêșcă*; acum ũ se acordă termenul onestŭ, legalŭ și elegantŭ de *Rechisițiune*.

Spunŭ gurile rele că Dorobanțiŭ și Călărașiŭ noștri mai făceau pe ici pe colé și câte unŭ puŭ de gîolŭ cu gâscele și cu purceiŭ de prin islazurŭ; dar ei sciau îndată să se îndreptățescă, jurându-se că le aŭ cunnoscutŭ bine că sunt păseri și vite pripășite de ale păgânilor de Turci.

Ei! ce să le faci? Răsboiul are și elŭ o *politică* a lui!

Darŭ iertați-mă, domnilorŭ; eŭ vă știŭ pe locŭ, dândŭ mereŭ têrcóle prin miclele taîne ale vieței ostășesci, și d-vóstre veți fi nerăbdători de a sosi cu óstea nóstră la Rahova și póte âncó și mai multŭ de a grăbi sfêrșitul acestei destrămate vorbirŭ.

Iată-ne gata.... Plecămŭ chiar acum la Rahova.

Generalul Gurko, operândŭ cu oștile sale spre méďă-đi, a luatŭ Vrața la 28 octomvrie.

Elŭ voiesce să înainteze cótre Orhania; dar îi pasă multŭ de a nu lăsa în spatele seŭ pe Turci, stêpâni în Rahova.

De aceia, elŭ cere ca oștile de la nordŭ ale colonelului Slănicénu să coprindă câtŭ mai în grabŭ întăririle de acolo, și, spre a'ŭ înlesni împlinirea acestei trebuințe strategice, îi trămite, la 5 ale luneŭ, de pe malul Iskerului, din Mahaleta, o bri-

gadă de Roşiori români, comandată de colonelul Victoru Creţenu, avându dreptu capi de regimente pe locotenentii-coloneli Kirişescu şi Alexandrescu; brigada e secundată de o bateriă călăreţă cu şese tunuri Krupp, sub ordinele căpitanului Epites, precum şi de unu regimentu de Ulani ruşi, cu alte patru mai mici tunuri.

Tôte aceste trupe au dreptu căpeteniă pe generalul baronu Meyendorff, adiutantulu alu împăratului Alexandru.

Pe cându acéstă divisiune de cavaleriă, în mare parte românescă, sosesc în ziua de 6 noemvrie, pe la orele 2 după amézi, la satul Bucoviţa, despărtat cu vre o patru kilometri la sud-vestu de Rahova, totu corpul de oştire alu colonelului Slănicenu vine, în aceiaşi zi, de poposesce séra la satul Selanoviţa, situat cam la aceiaşi distanţă, în partea sud-ostică a forturilor turcesci.

Pe dată se stabilesc comunicaţiunea între ambele oştirî cooperătore, prin regimentul alu II-16 de Călăraşi, care forméză unu lanţu între avanposturile de la Bucoviţa şi cele de la Selanoviţa. Totu atunci, Colonelul Slănicenu despică din oştirile sale o mare parte din batalionul de Dorobanţi Mehedinţeni, comandată de maiorul Mateescu şi 'lă trimite ca să întărescă divisiunea de cavaleria tăbărîată despre apusă.

Închipuiţi-vé acum, domnilor, că la centrul poziţiunei, în paralelu cu Dunărea se înalţă culmea,

în dosul căreia e clădită Rahova; iar pe acea culme, care domină totă împrejurimea, Turcii aū, la mijlocū, o cetățuia de pământū cu întreite șanțuri și cu întărituri interioare; despre occidente este o altă cetățuia mai mică, unită prin șanțuri late său căi acoperite cu cetățuia cea mare; în partea despre răsăritū ei mai posedă o tabiă său reductă simplă, precum și deosebite valuri de apărare, ridicate în diferite direcțiuni pe acea muchia, mai multū lungă decâtū lată.

În partea stângă, delurile se întindū, scăpătându din ce în ce mai multū pêne dincolo de satul Selanovița, unde a tăbăritū óstea venită de la Ghighiū. Dar, între acelū mare satū și muchia întărită mai este o pedică naturală, destulū de primejdiosă, adică o văgăună său mîncătură de pământū, în fundul căria se află cătunul Lescovățu, și care răspunde d'a dreptulū în malul Dunărei, ce acolo se încovoiă răpede spre mēdă-qi.

Dreptū în fața muchei cu întăriturile, se destinde, în pîedū oblu și prelungitū, unū tērrāmū undulosū, ca o pînză sbērcită de cute.

La apusū de acestū latū povērnișū, care nu mē-sorā mai puçinū de vre o 7000 metri în lărgime, curge pēriul Skitul, cu maluri rîpóse și cu fundū mocirlosū; iar la unū kilometru de dînsul șerpuiesce Ogostul, mai largū dar mai lesne de străbătutū, cōcī malurile îi sînt șețe și matca petrósă.

Satul Bucovița stă pe malul dreptū alū Skitului,

rezimată de ună delă, care se prelungește cu felurite undulațiuni pînă la marginea Dunării. Aci, dreptă în față cu gura Jiului, locul d'a stînga Skitului este împodobit cu o dumbravă, d'asupra căria se înalță pe o muchiă, ruina unui turnă antică de clădire romană. De aci în jos, spre Rahova și în sus, pînă pe lîngă cetățuia cea mică de pe creastă, se așternă viile, care împresoră totă orășelul.

Între ruina turnului roman și satul Bucovița există ună podă de pîtră peste apa Skitului, și de acolo calea se abate spre mîdă și, trece prin vadă Ogostul, în față cătunului românesc Hîrleț și se îndreptă, d'a lungul unui delă, ce domină lunca pădură și mlăștină a Dunării, pînă la satul Cotuzlui, mergîndă în direcțiunea Palancei și a Vidinului.

Pră multe nume de locuri! îmi veți dice pôte.... Scusa mea este că n'amă spusă mai multe nume, decătă voă fi silită să povestescă fapte.

Înțelegerile între comandantii ambelor divisiuni sunt ast-felă luate ca a-duoa și, la 7 noemvrie, oștirea din flancul dreptă, cea despre Skit și Ogost, să simuleze de dimineta ună atacă asupra cetăției celei mici, pentru ca, în aceta vreme, corpul din stînga, celă despre Selanovița, să potă înainta mai cu temeu în contra fortului principal.

Într'adeveră, pe la 9 ore dimineta, bateriile călărețe de pe delurile Bucoviței începă a improșca întăriturile turcesci; scadrone de Roșiori se răs-

pescă prin toate împrejuririle ca să facă recunoșceri, și batalionul de Dorobanți Mehedințeni așteptă ascuns într-o vale, ca să 'i vină și lui rîndul de a ataca cetățuia cea mică.

De partea cea-l-altă, colonelul Slănicénu a dispus bateriile sale de douăzeci și două de tunuri, la o distanță ca de 2000 metri drept în frontul pozițiilor turcesci și, mai înainte ca această artilerie să se fi așezat în baterie, Turcii salută recunoșcerea făcută de statul-major românesc, asvêrlindu'i pe d'asupra capetelor mai multe obuzuri care, prin șueratul lor lung și ascuțit, par a vesti că meterezele turcesci au să deé de muncă grea în acea zi, pe agresorii lor.

Dar douăzeci și două de guri tunătoare ale noastre din vale și alte șese despre délul Bucoviței începu îndată a urla cu turbare, stropind cu foc și cu feră muchia seméță a inamicului.

În timpul acesta, batalioanele pedestre, dispuse în ordine de bătaie, înaintéază pe délurile din flancul stîng al Turcilor. Comandantul, rechiâmându în sufletele încordate ale ostașilor faptele de gloriă, sêvêrsite tot în aceste locuri tot de străbuni lor, cu 275 ani mai înainte, a regulat rîndul trupelor, alegéndu batalionul de Muscelu ca să formeze avangardia și să mérgă cel d'ântéu la atac.

În mijlocul strigătelor de *Trăiască România!* repețite de totă oștirea, mașorul Giurescu își înalță veselă sabia în sus, mulțumind cu entusiasm

colonelului că a deferitŭ lui și Muscelenilor sĕi, acĕstă onóre.

În acelașŭ momentŭ o bombă de ale inamicului vine posomorĭtă, să se îngrope în pămĕntŭ, aprópe de dĭnsul. Ceĭ de față încreșesc sprĭncĕna, ca la un semnŭ rĕu. Elŭ ânsĕ: «De este să morŭ astădĭ,—
«dĭce — sunt încredințatŭ că patria va purta griją
«de soĭia și de trei copilașĭ aĭ meĭ!» și se pornesce
ĭute, cu pasŭ hotărĭtŭ, elŭ măĭ ântĕiu, în fruntea
batalionului sĕu.

Îndată dupĕ dĭnsul âmblă, nu măĭ puĭnŭ determinată, compania din alŭ VI-le regimentŭ de Bucurescenĭ. Iar preste tótă acĕstă sprintenă avangardiă, căpeteniă este maĭorul Iene.

Cele-l-alte trupe vinŭ cu patru sute de pașĭ măĭ în urmă. Locotenetul-colonelŭ Măldărescu comandă reserva.

Cu mersŭ răpide străbatŭ Dorobanțĭi délurile pĕnĕ la valea surpată de la Lescovĕțŭ și, scoborându o numai într'o clipă, eĭ se grăbescŭ a o sui de partea cea-l-altă, acățându-se pe alocurĕ și cu mânilor de scorburile eĭ, ca să ajungă măĭ curĕndŭ pe culme și să deĕ peptŭ cu inamicul.

Acolo, mĭcele grupe de tiraliorĭ, ca o spuză de norișorĭ, se desprindŭ îndată din puhoiul celŭ îndesatŭ alŭ columnelor înglotate; ele se rĕslățescŭ pe totŭ plaĭul delurosŭ, ochindŭ cu focurĭ răsipite pe Turcĭi dintr'o mică tabĕră, ce sta dincócĭ de

reduta orientală, către care ai noștri tindu mai cu sémă, de o cam dată.

Abié ei se arată pe celu mai de susu povêrnișu alu crestei, și Turcii din tabără o rupu la fugă, ca să se retragă și dinșii în redută.

Dar Dorobanții noștri, atrași ca de magnetul răsboirei în urmărirea fugarilor, nu întârziă a se răpeđi asupra tabiei, și avêntul lor este așa de semețu, așa de hotărîtu, așa de îndemânaticu în câtu Turcii, după o luptă de o oră și jumătate, și de astă dată nu se mai socotescú siguri din dosul unui simplu rîndu de șanțuri. Cei mai mulți alérgă să se închidă în cetățuia principală, de unde le vine mai lesne a trage într'ai noștri, pe d'asupra unui întreitú șirú de metereze.

Pe la 3 ore după améđi, luptătorii români prinsese reduta din stînga, și acumú dintr'însa ei cată a slăbi puterile Nizamilor, concentrați în fortul de căpeteniă.

Cam pe la aceiași oră, o parte din batalionul de Mehedinți de la flanculú dreptú, ocrotită de focurile artileriei călărețe. care se apropiase ca de 1400 metri de fortul celú micú, esse din ascunđetóreă sa, trece prin viile ce o despartú de acelu fortú și încércă cu vigóre a'lú ataca; dar, la cele d'ântêi împușcături, comandantul Mateescu cade rănitú de unú glonțú ce'lú atinge în genuchiu.

Acéstă nenorocire adduce unú momentú de înduoíelă, de care Turcii profită spre a'și înteți fo-

curile și companiile românesce, lipsite de șeful lor, se retragă în vii, urmându a zădări prin împușcături, pe apărătorii cetățuiei de la margine.

Dar, de cea-l-altă parte, spre răsărit, lupta se încleștase acum crâncenă și stăruitoare!

Dorobanții din avangardiă, care fusese mereu întăriți cu companii prospete din reserve, essu de pretutindenă din șanțuri, din dosul valurilor și ală întăriturilor turcesce, pe care ei 'și le însușise prin vitejia lor, și cată a se apropia pêne la 100, pêne la 60 și pêne la 40 de pași de fortul cel mare, de pe ale căru bastione glonțele răpăiesc mai îndesate de cum sunt ómenii noștri înglotați.

Décă un minunat instinct de apărare n'arú povățui pe ostașii noștri ca să înșele glonțele inamicilor, prin măiestrita lor răsipire, prin iuțela lor în mișcări, prin inițiativa sprintenă și inteligentă a fiă căruia din ei în parte, negreșit că amú fi avut pretutindenă, în fața păreților ucigători ai tăbiilor turcesce, perderi cu multú mai însemnate decâtú cele ce a încercatú armata românescă.

Chiarú în acestú atacú alú întăririlor de la Rahova, — atacú în care nouă ore d'a rîndul, nebeuți, nemâncați, de diminéta și pêne în nópte, mai toți Dorobanții celor patru batalione aú secatú gentele lor de întréga provisiune de cartușe, trăgîndú cu o nespúsă învîerșunare, și mai adesé de pe câmpú netedú, în contra viclenilor Nizamî, acoperiți cu nerăsbătutele lor brazde de pămîntú,

— chiaru în acéstă zi de luptă, adevărat vitejescă, s'a putut constata cu mirare că morții și răniții au fostu mai numeroși la împresurați decâtu la împresurători.

Și cu tóte acesté, viscolul de bătăliă încinsese cu nesățioasă furiă pe toți d'a rîndul, în șirurile românesce.

Dorobanții de Muscelu și de Ilfov, pușcărindu și pușcăriți fîră pregetu, despre unghiul bastionulu apusanu; iar cei din județele înfrățite ale Milcovulu, — Putna și Rîmnicul, — trăgîndu mereu în contra unui parapetu mai meridionalu, care și elu le stirbesce rîndurile, forméză împreună, pe laturea stîngă a fortulu, unu largu semicercu de arme, ce scapără și scînteiează fîră de încetare. Companiile de Dorobanți din Mehedinți și Sucéva le înlesnescu schimburile, ca trupe de sprijinire.

Toți susținú lupta cu o înfocată întărîtare, ce nu'i face totuși a se abate întru nimicu de la regulata îndeplinire a mișcărilor tactice.

Armați mai toți cu pusce de sistemă Krynka, recruții noștri, cari au venitú în mare parte la răsboiu cu mintenele și cu sucmanele lor țerrânesce, cutéză a păși fîră sfîelă sub bătaia cu multu mai lungă și mai sigură a țevilor Martini, mînuite de Nizamî; fîră de șovăiri, fîră de înspăimîntare, îndemânatici și inimoși, ca și cându aru fi vechi oșteni încercați, ei înaintéză și se napoiescu în regulă, de pre semnalurile date, și numai fiorul vîr-

sată în trupă de plumbul ucigașu, silesce pe câte unul a'și părăsi cu durere datoriile sale ostășesci.

Ai dice, vedându cu câtă precisiune, cu câtă hotărîre se alternă și se împrespăteză mereu liniile împrăștiate și tare primejduite ale tiraliorilor, că ei își facă deprinderile lor militare pe câmpul de manevre, cu acea deosebire numai, că toți simtă cum-că ochiul ce'i trece acum în revistă și le pândesce greșelile este chiar clipirea încruntată a morții, iar răsplata ce'i așteptă e viața, e onórea, e libertatea, e gloria!

Maíorul Giurescu, îndemnându pe soldații săi, chiar pe liniile cele mai înaintate ale tiraliorilor cade, cel d'ântêiu dintre șefi, lovit drept în frunte de un glonțu, și încunună viața sa de vrednicu ostașu cu o mórte de eroú.

Călcându pe urmele lui, maíorul Iene, nerăbdătoru de a vedé cu ochii déca lovescú dreptu la țintă focurile ce companiile sale îndreptéză asupra dușmanilor, din dosul unui valú de pământu, transformatu în pripă de soldații săi, vitezul bacaónu maíoru Iene sare în picíóre d'asupra parapetuluí, expuindu'si nesocotitu viața sa. Unú sergentu, speriatu de așa cutezare, îl trage răpede în șanțu; dar elú se întórce îndată la postul său de observare, de unde la momentú și cade, străpunsu d'a curmezișul în peptu și în umérú de unú glonțu ucigătoru. — «Înainte, copii! Dați de totú!» șoptesce elú răsturnatu în sânge și proptitu pe ser-

gentul ce-lă susține, rostindă âncă la césul morții, mândrul viersă de răsboire ală străbunilor noștri.

Locotenenții Nic. Radovică și Pav. Bordénu cadă și ei morți la posturile lor, de-a-rândul cu vre o sută de voinici soldați.

Dar altora, măi numeroși, sôrtea răsboiului se mulțumesc a le răsplăti bărbăția lor numai cu răni.

Sublocotenentul Spiroi, cu sângele curgându-i șirăie pe obrază, își păstrează pênă la sfârșitū locul său în rândurile columnei.

Locotenentul-colonel Măldărescu, luândă comanda întregii linii de atacă, după mórtea maiorilor Iene și Giurescu, își simte de o dată slăbindă sub dînsul amëndouă piciorăle, pătrunse fără de veste de ună glonțū. Lungitū în patul de care îlă ducă la ambulanță, elă trece pe dinainté colonelului Slănicenu, opresce pe brancardieri și, pe cândă face șefului raportū despre ceă ce se petrece în fruntea bătăii, ună altă glonțū, șuerendă pe lîngă dînsii se înfige în stinghia de lemnă a patului. Dar acumă nimeni nu se măi tulbură de asemenea mărunțisuri.

Maiorul Burilenu și căpitanul Chivu, pe cândă comandaă călare bataliăne, simtă caii uciși sub dînsii și își urmăză funcțiunile pe josă.

Unul după altul, aă dispărutū din vederea oștilor, — morți, răniți său rēmași pe josă — măi toți șefii de brigadă și de bataliăne.

Trupele ânsă tragă mereū cu îndêrjită mână a-

supra parapetelor, ce le ascundă pe dușmani. Precum zmeii din povești, vitejii noștri *Curcani se bată* amarnică cu pământulă.

Ca să sprijine mai tare o luptă așa de puțină dreptă și nepotrivită pentru pedestrima noastră, comandantul ordonă ca dónă din bateriile de tunuri, ce lucră în frontul pozițiunilor turcesci, să fie suite în grabă pe muchia delului, spre a isbi și din lature fortul principală. Învingându atunci toate greutățile suișului, tunurile căpitanilor Calenderu și Borănescu isbutescă a se aședa în dosul trupelor luptătoare, pe nisce valuri părăsite de inamică, și de acolo începă a fulgera cetățuia.

Dar Turcii nu pregetă de a le răspunde, vătămându căi-va ómenă și cai din artileria noastră.

Câtă de iuți și de stărnitoare sunt improșcăturile agresorilor, care de sigură nu cadă toate în secă, ele totuși nu facă a scăde în modă simțitor, îndărătnicia cu care se apară inamicul.

Prin vârtejurile de fumă ale aprigei pușcării, se zăresce comandantul Turcilor, unu miralaău călare pe ună cală albă, alergându de la ună fortă la celă-altă, mutându mereu din locă cele trei tunuri, cu care elă întreține focul pe punctele cele mai primejduite, îndemnându, îmboldindă pe ai săi cu o deosebită energiă.

Într'ună momentă, ai noștri ilă credă mortă, cōci ilă vedă cufundându-se de o data; dar pe semne, număi calulă lui celă albă a fostă rănită;

căci rezistența forturilor urmăzeă cu aceeași înviersunare.

— «Încerca-se-va acumă ună asaltă generală în contra fortului celui mare ?

«Sunt trei rînduri de șanțuri și fiă care din ele ne pôte costă totă atâți ómeni căți aă peritū, — mai adeseă fōră de vre o ispravă hotărîtore, — dinainté redutelor de la Grivița.

— «Cuteza-va să sacrifice fōră cruțare pe toți cei trei miș de Dorobanți, ce 'i aă fostă încredințați ?

«Și apoi este óre convinsă că va obține ună succesă deplină, acumă cândă ora e târziă, trupele ostenite, retragerea primejduită prin rovinele de la Lescovățu; cândă munițiunile începă a lipsi, iar prenouirea lor este cu neputință, de óre-ce columna de munițiuni a fostă împedecată la trecerea ei printr'ună sată părăsită de Turci, căruia Bulgarii îi dase focă.

— «De pre bastiōnele și de pre curtinele fortului lor și cu armele perfecționate, fiă-care pușcașă turcă pôte seceră cu înlesnire, la ună asaltă, celă pușină cincă, șese agresori, și în amînduoă forturile de la Rahova potă fi ca la vre o 2000 de Nizami, cari, de cândă aă slăbită focurile în contra cetățuiei de la flancul dreptă, pară a se fi grămădită cu toții pe parapetele celei centrale.

«Ânsă, patru miș de Nizami, în redutele de la Gorni-Dubnik aă doborîtă în șanțurile lor peste

12,000 soldați ruși din guardia imperială, mai înainte ca cei-l-alți 28,000 ce mai rămăneau generalului Gurko, să fi putut pătrunde în interiorul redutei. *) Și aci, abie decă ar fi câte două de ai noștri de dat în prada fie-căria din țevile ce-i pândesc de pe crestele fortului.....

— «Ierta-mă-va vre o dată conștiința;.... Ierta-mă-va părintele oștirei și alu poporului românesc, Domnitorul nostru, carele a recomandat să se cruțe viața ómenilor;..... Ierta-mă-va chiar de șerta și mult-înduioasa fală a unui succesu atât de scump dobândit,..... pentru o faptă așa de cutezătoare,.... așa de nesocotită?» —

Asemene gendurî turburaî negreșit pe comandantul óstei românesce, pe când el, rămasă aproape singur spre a dirige mișcările columnelor de atac, își alesese loc pentru sine și pentru

*) Oștile rusesce eare, la 12 octomvrie, au atacat fortul de pământ și două mici redute de la Gorni-Dubnik, în care se află ca la 4,000 turci cu patru tunuri, erau compuse din 36 batalioane pedestre din guardia imperială, 27 scadrone de cavaleria și 112 tunuri. Un alt corp de 33 scadrone, printre care se numără și cavaleria de Roșiori și Călărași români, cu 7 batalioane de pedestre și 3 tunuri, operă în același timp o diversiune asupra întăririlor învecinate de la Dolni-Dubnik, pentru ca garnizona turcescă de aci să nu meargă în ajutorul celei din Gorni-Dubnik. Cu toate acestea, Rușii n'au luat cu asalt în acea zi, perdându 4,000 morți și 8,000 răniți, decât redutele cele mici; iar către seară, garnizona din fort s'a predat de sineși, simțindu-se înconjurată de o armată ce se urcă încă la numărul considerabil de 28,000 ómeni.

statul său major, drept în mijlocul luptătorilor, în zona cea mai periculoasă a glonțelor.

Și într'adevăr, alături cu șeful, locotenentul-colonel Rosetti priimesce în mantela ce era încheiată pe dînsul, un glonț care i găuresce numai haina. Alt glonț turcesc, mai grosolan în glumele sale, vine să dea în trecăt o sărutare pe buza tînerului sub-locotenent Ghica, nepot al vrednicului Domn moldoven Grigorie Vodă Ghica; dar junele voinic scuipă jos două dinți din gură și, fără chiar a descăleca, își urmează serviciul său de ordonanță, cu batista la buze.

Apoi locotenentul-colonel Dimitrescu, șeful de stat-major, voind să încalece ca să meargă să îndrepteze direcțiunea tunurilor la una din cele două baterii ce, în cursul bătăliei, se transportase d'asupra plașului, Dimitrescu este silit să se ducă pe jos, cîci calul său cade rănit, tocmai cîndu-l își pusese piciorul în scară.

Ordonanțele pornite de la posturile de Roșiori și de la bateriile călarețe din flancul drept, abia cîntă a pătrunde sub grindina de proiectile, în mijlocul căria se vede mișcându-se mica escortă a șefului, ce însuși conduce luptă; iar Călărașii cari poartă ordinele sale scrise pe la diferitele puncturi ale câmpului de bătăie, sunt, chiar de la plecare, expuși a culege în sînă vre un glonț popritor.

De aceia, unul dintr'înșii căruia, la un moment de groznică înțepire a focurilor turcesci, colonelul

îi impune strașnică ca nu cum-va să pață ceva în cale, descalecă în pripă, își face trei cruci și plăcă fugindă dabușelă ca un dihor, pitulându-se astfel pe sub vijiitul puscelor inamice. Totu astfel se 'ntorce el ute cu sarcina'i îndeplinită; dar răsufarea i s'a oprită în peptu și, cădendă jos de oboselă, el numai cu mâna pôte să arate răspusul, ascuns sub curéoa de la brâu.

Dar, ce să mai spu, domnilor! Tota ôstea stă acum sub ploia glonțelor. Uitase toți primejdia și nu mai sciau a'și da sêma despre dinsa; li se părea dora sbênîtită supătoru de trîntori, șueratul plumbului, ce cădea de toate părțile în jurul lor. Nicăi mai căta vre unul în susu ca să vedă unde are să plesnescă în senină șrapnelele fumegose cu grindină omoritoare și unde se voru mai sparge obuzurile, făcendă proșcă împrejurul lor.

«Privighindă lupta chiaru din sînul ei,» — îmi spunea un amic, de soîl sêu și pene în ajunul răsboiului simplu *ciocoîu particularnicu*, cum ăicu civililor soldații noștri, dar carele călare și cu condeîl în mână a servit acolo neînteruptu ca oficeru de ordonanță, — «ajunsesemă cu toții să ne «deprindemă destulă de binișoru cu acelă poznașu «concertu de fluerături mersave și de pocnete ulu-«itoare; și cu toate că nu mă dau de felu dreptu «ună viteză, așa tare mă serbeșisemă de acea tōcă «îndrăcită, încatū mă potu jură că amă statū totă «ăioa în mijlocul focurilor, nu cu inima, ci cu

«cigareta în dinți. Fumul îmi ținea de fôme, de
«frigă și de frică. De atunci m'amă și putut în-
«credința că la omă se tocesce în răbdări chiară
«și simțul de propriă conservare, cândă pe câmpul
«de bătăliă, vede mereu mórtea răsăiată trăgându'si
«fôră milă danțul prin vecinî.»

Déca asemenea simțiri încercă, domnilor, sub
bătaia glônțelor, cei cari nu țină în mână arma
răsbunătoare, apoi lesne se înțelege cu ce iutélă și
cu ce îndêrjire le vine a se întrece la răspunsuri,
celor cari aă cu ce răspunde. De aceia, schimbul
de focuri a stată, în acea și, mereu viu, întăritată,
arțăgosă, cumplită pe plăurile Rahovei; pușcași
și tunari, de o parte ca și de alta, aă trasă neîn-
cetată, aă trasă fôră cruțare. Voiniciă cu sufletele
aprinse, cu vinele încleștate în luptă, *aă dată pe*
môrte, aă dată de totă!

Bateriile din tôte părțile aă mugită fôră încetare
tôtă ziua, însoțite mereu de pușcărirea, cândă
pripită, cândă mai rară, a focurilor de tiraliori.

Acestă sgomotă infernală se aude acumă de
vre o șapte ore, viindă fôră curmare de pe crêsta
și de pe povârnișul meridională ală délurilor Ra-
hovei. Dunărea îi pôrtă răsunetul pênă departe,
departe la Celeiu și la Măgurele. Dar dincolo peste
râu, elă deștéptă și glasul tunurilor românescă din
Bechetă, care începă a'să asvêrli și ele bombele în
orașul năpustită ală Rahovei și chiară pe d'asupra
lui, pe culmele cele coprinse de oștile rășboitoare.

La Rahova, în adevăr, locuitorii bulgari, pitiți prin casele lor, așteptă cu temere rezultatul acestei lupte prelungite, cutezându abie să întrebe despre cele ce se petreceau d'asupra capului lor, pe Roșiori și pe Călărași, ce din cându în când se trimițu de cea parte, spre a vedé déca nu cum-va malulă opusă ară puté fi de ună sprijină mai folositoră.

Din nenorocire, câte-va deșerte loviri în orașu și pe câmpu fură singurul ajutoru ce veni în acea țî de dincolo de Dunăre, și negreșitu că multu mai de lipsă ară fi fostu companiilor care atacase fortul despre apusă, o întărire de vre o treî patru sute de milițieni ce se așteptaă să fie trâmîși la gura Skitului, sub conducerea maiorului Obedénu.

Astfelă ânsé cum se petrecuse întrégă țîoa, în frământările unei lupte obstinate, fôră de succesu definitiv pentru nici una din părți, numai viindă nóptea, se putură potoli cu încetul focurile. Întu-nericul singur putu face pe toți săși adducă a-minte că orî ce luptă trebuiă să aibă ună sfêșitu. Atunci, pentru ântéiași dată, resimțiră toți ostenéla unei țîle fôră de susținere materială.

Datoriile cōtre morți și răniți fură ânsé îndeplinite, mai nainte de a intra oștirea în pozițiunile sale de nōpte.

Cândă merseră să ridice cadavrul lui Giurescu, alături cu dînsul zăcea cănele seă, cădutu cu fața sângerată, se apropiase de dînsul ca săî stêrgă

sângele cu limba, dar îndată unŭ altŭ glonțŭ ucise totŭ acolo și pe credinciosul *câne alŭ soldatului*.

Maî este ôre trebuință, după tôte amênuntele ce v'amŭ prezentatŭ asupra acesteî eroice dar neho-tărîtore lupte, să vă descriŭ sub ce triste și descu-răgiătore impresiuni s'a petrecutŭ nóptea următore?

Oștile, sleite de puterî prin acea încordare, ne-îndestulată în cursul unei țile întregî, aveau marc-nevoia de odihnă, de întremare, de munițiuni. Tôte acesté li se deteră, atâtŭ în avanposturile de d'a-supra Lescovățului, câtŭ și în tabăra principală de la Selanovița.

Asemenî și brigada de cavaleriă, ținută tótă țioa în aspră și activă veghiare, se retrase în bivoacurile sale de la Bucovița.

A dua-ți, la 8 noemvrie, nu se făcură alte miș-cări decâtŭ ôre-care recunnósceri din colo de Ogostŭ, executate de cõtre unŭ scadronŭ de Ro-șiori, care captură câte-va carre de provisiuni, des-tinate oștilor turcesci din Rahova.

Ni se asigură că, în partea despre răsăritŭ, unde locul e închisŭ și maî puținŭ expusŭ la vânturile de pe Dunăre, cęța cea maî désă a domnitŭ tótă țioa, ast-felŭ încâtŭ, și voindŭ, arŭ fi fostŭ peste puțință pedestrimei să maî încerce odată ataculŭ din ajunŭ.

Târđiŭ cõtre séră s'a maî limpeđitŭ atmosfera. Atuncî garnizõna din forturi a pututŭ vedé oștile despre Lescovățŭ și Selanovița, rõnduite ast-felŭ

încâtă ea bănuî negreşit că aŭ de gîndă a se strămuta şi dînesele pe malurile Skitului şi Ogostului, spre a'î tăia orî ce retragere în direcţiunea Arcerului, Lomului şi Vidinului.

E probabil că sub impresiunea unei asemenea temeri, aŭ luată Turcii hotărîrea de a părăsi iute, pe furiş şi în întunericul nopţii, poziţiunile lor.

Despre această decisiune ânsă n'a resuflată altă scire decătă informaţiunea ce aŭ dată generalului Meyendorff posturile de Călăraşi, cum-că o mică cётă de tunari se coborîse cётre séră, călări, din forturi ca să cerceteze mişcările împresurătorilor, şi apoi âncă scirea ce priimî totă cётre séră, de la ună bulgară, colonelul Slănicénu, că Turcii aŭ trămisă ună agă în Rahova ca să le adune cётeva carre pentru răniţi.

Bănuîala despre o fugă nopturnă îndemnă pe generalul rusă a ordona să se dispună posturi de călăreţi şi de pedestrime în diferitele puncturi practicabile ale Skitului şi Ogostului; iar pe colonelul română îlă povăţui a pregăti ună despărţemētă de oştire pedéstră şi de tunuri, care la casă de trebuinţă, să mērgă a întări trupele de la Skit.

Înţelepte erau aceste prevederi şi bune aceste pregătiri; dar nimenî nu s'a putută gîndi că Turcilor le va veni ună ajutoră, pe care nu este dată nici celor măi dibaci strategici a'lă răsipi.

Acestă ajutoră, domnilor, a fostă cётă, o ade-vărată cётă de noemvrie pe Dunăre, o cётă de

acelé care țină une-oră vapóarele câte trei și patru ȋile pironite la câte ună mală fórá de adăpostă.

Mahometă a avută de astă dată trecere la vechiul ȋeu ală Dacilor, la unchiășul Danubiă, carele, po somorătă și ponivosă, 'și a înfășurată totă culcușul într'o pîclă îndesată.

Profitândă cu dibăcia desperărei de acéstă favóre a ȋeilor păgănesci, Turciă aă începută, pe la mijlocul nopții, să tragă focuri rari de pe bastiónele lor din stînga și din față, ca să atragă atenziunea mai cu sémă în acele părți; în vremea acéstă, glóta lor, sciindă bine că nu va găsi liberă podul de pe Skită, unde strejuia batalionul Dorobanților mehedinteni, comandată acumă de căpitanul Merișescu, glóta, — ȋicu, — alese pe tăcute ună locă pe Skită, cu multă mai josă de podă, și fiind-că malurile rîurilor sunt pe acolo nalte și drepte ca păreții unui șanță, adîncă de două și trei metri și largă ca de ȋece pênă la două-spre-ȋece metri, iar fundul gârli e noroiosă și cu greă practicabilă, ei aruncară cu grabă în apă, saci, saltele, corturi, bagagie, totă ce găsiră și addusesse cu dînșii, spre a'și face ast-felă o trecétóre. Pe acelă móle și tăcută zăgază se strecurară binișoră și fórá sgomot, cei mai mulți soldați valiȋi ai garnizónei, luândă cu sină, despuiate de oră ce greutăți accesorii, cele două séu trei tunuri, care le servise de apărare în cetățui.

E probabilă că acéstă fugă, așa bine secundată

de opăcirile atmosferei, se și operase în mare parte, cându, pe la trei ore din nópte, o despărțire din garnizóna turcescă, rămasă în urmă spre a ocroti carrele cu bagagie, cu munițiuni, cu răniți și chiar chesónele tunurilor, se presentă la podu, cercându a'și face trecere, prin rēsbaterea companiilor nóstre de Dorobanți.

Acesté ânsē sciū a li se împotrivi cu bărbăția; o luptă de vre o trei ore se încinge acolo, pe întunericul nopții și alu ceței, împușcându unii într'alții, mai multu de pre auđu decâtu pē ochite.

Totuși, podul rămase închisū fugarilor turci, pe cari'i popresce în locū păretele viū formatū de Dorobenții nostri.

Pe Roșiori îi vestesce despre acéstă luptă pușcărirea ce se aude în depărtare, precum și tropotele unei cete de cai ai Ulanilor ruși de la strejile înaintate, cari, sperindu-se în întunericū de primele detunături, își rupsesse căpestrele și sosescū în fuga mare pēnē în bivoacul românescū. Dar negura este așa de orbitóre încātu călărimei nóstre îi stă peste puțință de a se cerca măcarū să apuce înainte pe drumul celū ângustū și brăzdatū cu făgașe și cu gloduri, ce șerpuiesce pe malul rīposū alū Skitului.

Abié pe la 5 ore diminēța, bateria călăreților, însoțită de trei scadróne, isbutesce a se aședa pe sprīncéna délului din fața podului, ca să ajute prin focurile sale, îndelungata și vitejésca apărare a pe-

destrimeii. Cîrîndu după aceea, o parte din Roşiori, făcîndu'şi locu prin cîţa alburiă, năvălesce cu iuţelă asupra Turcilor înglotaţi şi nimicîndu într'o clipă a lor rezistenţă desperată, înlesnesce luarea în pradă a unei sute trei-şeci de carre cu bagagie, arme şi muniţiuni, a trei chesóne de tunuri şi a vre o 50, 60 de robiţi.

Dintre apărătorii acestui convoiu, mulţi picase sub focurile batalionului lui căpitanu Merişescu; alţii sub săbiile plotónelor de Roşiori.

În acea învălmăşelă, unde pe nevădute arsura glónţelor, vîrfurile baionetelor şi tăişul săbiilor ajungu pe luptători, Turcii, simţîndu-se acumu strînşi de aproape şi fîră scăpare, strigau din răsuputeri: *Allah!* şi *Aman!* Ei duceau dorul celor cari, de cu nópte, avusese parte a se furişa peste Skitü.

Toţi aceia într'adevăr, — deşi numărul lor nu pôte să fi fostu mare, cîci în diferitele lupte de la 7 şi 9 noemvrie s'a pututu constata că, din ómenii garnizónei, perise mai bine de cincî sute, — toţi cei ce trecuse apa pe podul lor de aşternuturi, fugeau acumu spre Cotuzlui, ocolîndu prin bălţile şi tufişurile luncei, posturile nóstre de la Hêrleţu.

Generalul Meyendorff însuciîntase dîndi de dimineţă pe colonelul Slănicénu că îşi propune a'î urmări cu cavaleria sa, îndată ce se va mai lumina de dîoă şi că speră a'î prinde pe toţi.

Pentru acestu sfîrşitü, comandantul brigadei românesci, colonelul Creţenu, a trămisu cincî din

scadrónele sale, sub ordinele locotenentului-colonel Kirițescu, ca să înainteze pênă la Cotuzlui, hărțuind și robind pe fugari.

Acéstă operațiune complementară a coprinderii Rahovei se și începuse cu óre-care succesu de cõtre Roșorii noștri, cându ei priimiră dreptu ajutoru, alte câte-va scadróne de Ulani ruși veniți pe la Hârlețu.

Colonelul acestora, temându-se ênsă de a obosi pré tare caii sêi și de a nu puté ajunge la timp, cãlare, pe inamicii cari erau pe jos, apoi âncõ și tare supêratu pe pustia de cêță, care nu voia de locu să se risipescă, stătù câtu-va timp la îndoilele, consultându-se în limba rusescă, dinainté ofițerilor noștri cu un locotenentu-colonelu ce comandà bateria cãlărețã a Rușilor. Din vorba lor ai noștri nu pricepură altu-ceva de câtu alternativa ce ei își puseră la sfârșitu, întrebându-se unul pe altul: **Въ передѣ?** adică *Înainte?* sêu **Назадѣ?** *Înapoi?*

Colonelul se hotărî pentru ticnitu **Назадѣ!** Scadrónele de Roșorii trebuiră să asculte de dînsul, ca mai mare la rang; renunțându daru, cu părere de rău la succesul ce le înlesniau așa de bine împrejurările, fură nevoite să facă și ele **Назадѣ.**

Negreșitu că, în cualitatea sa de bun și prevădătoru aliatu, înțeleptul colonel n'a voitù să mai încarce budgetul, așa de împovêratu alu țerrei

noastre, cu întreținerea a câtor-va sute mai multă de prizonieri otomani flămânzi.

Se întorseră dar toți spre Rahova, unde cavaleria a intrat mai în același timp cândă colonelul Slănicenu se coboră în orașă din întăriturile rămase acumă în mânilor ostașilor români.

Să nu mai întunecămă bucuria succesului dobândită, prin descrierea respingătoare a câtor-va cadavre de bieți soldați români, ce s'au aflată în forturi, gróznici batjocoriți și măcelăriți de Nizamii otomani, cari'i prinsese, póte numă răniți, în bătălia de la 7, și cu iataganul le crestase adencă semnul crucei pe peptă și pe pantece. Atătă numă să spunemă că, la Rahova ca pretutindenă în acéstă campaniă, s'a dovedită că, în răboiul, ostașul turcū, fiă *Nizamă* ori *Bașibuzucă*, fiă *Seidă* ori *Pașă*, rămâne purură o féră sêlbatecă, ună lupă turbată, ce nu'si schimbă năravul, de o dată cu pèrul.

Rahova era acumă a noastră. Roșorii și Dorobanții împlântase pe bastioanele forturilor ei stégul cu trei coloră ală României.

Dinđi de diminéță ânsă, pe la 7 ore, în acea și de 9 noemvrie, generalul Lupu trecuse de la Bechetă Dunărea spre a constată isbênda și a lua comanda nouilor pozițiuni, câștigate de oștile românesce ce operaă decindé.

Rahova rămase în deplina noastră stêpânire, după ună atacă ală trupelor noastre, care, decă nu sdro-

bise, dar în orî ce casă înfricoşase pe Turci într'atâta, încâtă ei o deşertară cu pripă şi nici se mai gîndiră a o recăpăta.

Cu o lună şi mai bine înainte de acésta, ună corpă însemnată de cavaleriă şi de tunuri rusesce renunţase a o coprînde, după o bombardare de mai multe ore. Dar în anul 1829, cândă generalul rusă Geismar luă Rahova din mîna Turcilor, în luna lui maiă, cu perderi multă mai simţitoare decătă cele ce amă încercatū noi la 1877, în 7 şi 9 noemvrie, Ruşii nu se putură mănţine multă timpă într'însa şi fură siliţi de Turci de la Vidină a se retrage peste Dunăre.

Pe noi, nu Turci ne aū făcutū să părăsimū Rahova, pe care totuşi amă câştigat'o cu sîngele vitejilor noştri.

Dar acesteî coprînderi a Rahovei de cötire oşti-rile românesce, i s'aū făcutū, domnilor, împutarî felurite şi chiară contradictorii.

S'a đisū, bună-óră, că luarea Rahovei n'a fostū unū succesū deplinū, de vreme ce forturile ei nu s'aū coprînsū prin asaltū.

Acéstă obiecţiune mi se pare, mie unuia, a fi numai speciósă, şi pentru ca ea să obţină încuviinţarea tutulor, arū trebui mai ântêiu ca belicoşii ei născocitori să se însărcineze a dovedi lumei culte că nu este bine cândă cu puţină perdere de ómenî, dar cu dovedire învederată de curagiu, se câştigă

în războiu pozițiunile trebuitoare, ci că trebuiă neapărată ca în șanțurile fiă-cării cetăți coprinse, să se așterne drumă netedă pe împlutură de cadavre.

Dar atunci, reprobățiunea cădută pe luarea Rahovei, s'ară întinde asupra întregii tactice moderne a armatelor prusiane, întru cea ce privesce coperinderea cetăților fortificate.

Strategicii Prusiei sunt de părere astăzi, că cetăților întărite li se cuvine mai multă jertfă de timp și de răbdare, prin strașnice împresurări armate, decât jertfă de ómenī prin asalturi. Și mi se pare că, întru acesta ca în multe altele, ei judecă sănătos.

Despre luarea Rahovei, s'a mai spusă ânsă și contrariul, adică cum-că s'a perduto în juru'i pre multă lume pentru ună rezultată neînsemnătoră.

Vre o 280 ómenī, cu morți și cu răniți, dintr'o oștire totală de aprópe 7000, mi se pare a nu fi tocmai multă perdere, cândă orice redută, luată seú neluată și în genere mai pučină importantă decât pozițiunea strategică de la Rahova a costat, mai alesă aliaților noștri, nu sute, ci mii și decimī de mii de ómenī.

În fine s'a đisú că este o rușine de a nu fi prinsă garnizóna din Rohova, care a fugitú nóptea hoșesce.

Aci iar, cuvintele criticeī mi se parú fórté pučină întemeiate.

Lasă, mai ântêiu, că de arû fi vre o ruşine în ceia ce s'a întêplatû la Rahova în nóptea despre 9 noemvrie, aceia arû privi numaï pe fugariï turcï, cõcï la noi se ñice că *fuga*, de-şi sãnëtõsă, este ânsë *ruşinõsă*, şi noë, dëca ni se póse împuţà ceva, e tocmaï că ne amû lipsitû de plăcerea, lesnicõsă, dar în realitate cam zadarnică, de a fugi cãlări pe urmele pëcãtoşilor de Turcï, cari 'şi luase lumea în capû, îngroziţi de atacurile nóstre.

Aci ânsë, osebitû de vestitul **Назадъ**, care, precum aţi auđitû, a fostû sentenţa decisivă în acestă afacere, apoï sã nu uĩtãmû că s'a vĩrĩtû la mijlocû şi unû factorû fisicû, cu care de sigurû nu se puteaû luptà nicï Roşiorii, nicï Dorobanţii noştri.

De poznele şi de tónele iernatice ale Dunărei, — şi chiarû anume la Rahova — a avutû a suferi însuşi marele geniû rãsboitorû alû României, eroul nostru Michaiu-Vitezul.

Iatã ce ne spune chroica despre cele petrecute în rãsboiul Bulgariei de la 1598, tocmaï în aceiaşi lună a lui noemvrie.

Sã adducemû mai ântêiu aminte că Michaiu, trecëndû Dunărea pe la Nicopole, se urcase totû învingëtorû, pënë la Vidinû şi acolo se luptase vitejesce în contra Turcilor; în acea vestitã bătăliã, fraţiï Buzesci îi scãparã ñilele, ucigëndû la vreme pe turcul, care îşi împonçisase suliţa în pântecele croului.

Chronica adauge acesté :

«După ce bătură acestu rășboiu, ședû Michaiu Vodă sub cetatea Vidinului de ce zile depline, arlëndû împrejură tótă marginea țerreî turcescî, și iar se întorse Michaiu-Vodă, cu tôte oștile și cu tótă dobênda, ca să trecă Dunărea pe la Rahova; *) «ânsă cândû fură oștile jumătate trecute, se lăsă vântû cu vihorû «pre Dunăre, și atunci se împărjiră oștile și rămaseră jumătate «așteptându de ce zile, pênă ce se potoli vântul; iar oștile aû «totû plenuitû și aû arsû țerra turcescă. Deci trecurû cu tótă dobênda, de se adunară la noemvrie în 5, anul 1707.»

Judecați acumû pe dreptate și d-vóstră, domnilor, déca coloneliî noștrîi Slănicénu și Crețénu, — ba chiarû și generalul rusû Meyendorff, — puteaû să potolască cêta de la Rahova, în noemvrie trecutû, cândû însuși Michaiu Vitézul nu s'a priceputû, la noemvrie 1598, să potolască *vântul cu vihorû* ce se lăsase pe Dunăre, la aceiași împîclită și viforósă Rahovă.

Nu, domnilor, să nu cătămû în deșertû nodul în papură; să nu ne silimû a nimici noi însine merite, care nu sunt atâtû ale cutăreî sêu cutăreî personalitățî private, ci ale oștirilor nóstre în de obște, ale națiunei întregî.

Destulû, destulû se vorû cercă străinii a ne scóte nume că, mici și mari, nu suntemû bunî de nici o trébă.

*) Veđî în *Magazinul istoricû pentru Dacia*, tom. IV, p. 291, unde cu învederată greșelă s'a scrisû : *Rusiava*, în locû de : *Rahova*; acéstă eróre a fostû păstrată de N. Bălcescu în *Istoria Românilor sub Michaiu Vodă Vitézul*, ediț. din 1878, pag. 291.

Noi, să ținem cumpăna dréptă, pentru a judeca faptele noastre din ultimul rășboiu, ca și ori ce alte acte ale națiunei.

Adevărul e că noi am cam moștenit de la străbunii noștri, obiceiul de a glumi și a rîde cu ori ce faptă de laudă a noastră, de a lua în răspăr pe toți cei dintre noi, cari óre-cum facú onóre țerrei.

Legionarii romanî, cându adduceau în triumfú la Roma pe câte unul din căpitaniî lor, care se distinsese în luptele cu inamiciî republicei, aveau curiosul obicei de a cânta și a spune în gura m. re totú felul de ocări și tóte defăimările câte le treceau prin minte împotriva triumfătorului; și poporul împrejurú rîdea cu hohote.

Totú cam așa clevetitóre parú a fi rămasú și gurile Curcanilor noștri, de óră-ce se ȑice că ei cântau prin taberile lor din Bulgaria, o horă care, — decă nu mă înșelú, — sunà cam astfel :

Oștile staú faǎ 'n faǎ,
Maíoriî la ambulanǎ,
Coloneliî 'n depărtare,
Generalii la hotare.

Nu rîdeți, domnilor, cǎci rîdemú de rîsul nostru, și de sigurú nu este casul, cându vorbimú despre lupta de la Rahova, să batjocorimú pe oficerii noștri.

Acolo, decă și generalul n'a statú totú mereú la hotare, cǎci s'a grăbitú a fi celú d'ântéiú a le pă-

răsi, spre a lua posesiune de cetatea, deșertată de inamici; apoi de sigură coloneli n'au stată *în depărtare*, căci 'i au vedută toți stăndă mereu, cu celă mai mare sânge rece, în mijlocul pericolelor, semănite jură împrejurul lor; nici maiorii n'au rămasă *în ambulanță*, cōci două dintr'înșii au picatū morți pe câmpul de luptă, cu glōnțe în frunte și în peptū; iar cei cari au trecutū la ambulanță, au plătitū acolo odihna lor fōră voiă cu plumbul scosū din carnea lor.

Din Țece ofițeri superiori cari mănără trupele române pe culmile de la Rahova, două le au ilustratū prin a lor mōrte, alți două prin ranele lor, iar toți cei-l-alți prin statornica lor prezență și activitate, în mijlocul rōndurilor de luptători, în acea zonă primejdiosă a bătăliei, unde fiă-care glonțū putea să străpungă fōră deosebire, unū peptū vitejescū, seū sub o mantă soldățescă, seū sub o tunică de ofițerū.

Cu asemenea fapte, ne putemū în adevărū mēndri, domnilor; cōci nu pōte fi mai lăudată purtare a șefilor unei armate, decâtū aceia de a cruța, pre câtū onōrea permite, viața soldaților, — muncitorī ai pămēntului, — și de a'și expune pe a lor.

Exemple ca acestē întărescū inima poporului; iar cândū inima țerranului este întărită prin vitejiă în răsboiu, atunci, — amū mai spus'o, — putemū trăi încredințați că elū nu va sta în nepăsare, nici

se va da în laturî, de câte orî vre unû pericolû va amenința fința sêu drepturile țerrîi.

Într'astfelû aû prețuitû lupta de la Rahova judecătoriai cei mai înaltû îndreptățîți, dintre pămên-tenî și străinî, câți aû pututû căpăta sciințe exacte despre cele ce s'aû petrecutû acolo.

Cândû modestia nôstră, a Românilor, a voitû să subordone meritósa purtare a tutulor oștenilor români de la Rahova, scopulû cam secundarû alû întreprinderiei, însuși împêratul Alexandru, — carele pe atunci prețuia valórea Românilor, de pe asprul și nefăcăritul câmpû de răsboiu, și nu din sînul rês făcărilor îndemnătóre la rêu și la strîmbătate ale cabinetulû sêu diplomaticû, — împêratul Alexandru a datû ordinû ca să se sêrbeze pe altarû acéstă frumósă isbêndă a trupelor românesci.

În fine, Măria Sa Domnitorul, pe care țerra l'a alesû, acumû din noû, ca arbitru supremû alû destinelor ei militare, a însemnatû bătăliei de care v'amû vorbitû, locul ce ea trebuiă să ocupe în mintea nôstră și a urmașilor nôștri.

Cutezû dar a sfêrși, rememorândû înseși patrioticele cuvinte, adresate de Comandantul supremû alû oștilor românesci, cõtre reprezentanții țerrîi, câte-va țile numai dupê luarea Rahovei :*)

*) Mesagiul domnescû prin care s'a deschisû sesiunea corporatîvâ la 15 noemvrie 1877.

«Cum oștirile române 'și' au făcută datoria pe câmpul de bă-
tăiă, o scie țerra, o spună vitejii și puternicii noștri aliați, o
«recunoscă înșiși dușmanii noștri!

«Soldații noștri n'au desmișțit nobilele sânge ce curge în vi-
nele lor.

«Ei, prin vitejia lor, au îmbogățit annalele noastre militare,
«înscriind pe paginile acestora, numele luptelor de la *Rahova*
«și de la *Grivița*, alături cu numele glorioșelor bătălii de la
«*Racova* și de la *Călugăreni*!»

